

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hanna Hallberg

Från kvinnokontroll till könsmakt

en jämförelse mellan 1859 års prostitutionsreglemente
och Lag 1998:408 om förbud mot köp av sexuella
tjänster

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Christian Häthén

Ämnesområde: Rättshistoria

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR OCH ORDFÖRKLARINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställningar	4
1.2 Metod och material	5
1.3 Avgränsningar och teori	8
2 REGLEMENTERINGSSYSTEMET	13
2.1 Samhällskontexten 1849- 1918	13
2.1.1 Industrialisering	13
2.1.2 Urbanisering och ändrade strukturer	14
2.1.3 Kvinnors rättigheter	15
2.2 Reglementeringssystemets bakgrund, tillkomst och avskaffande	17
2.2.1 Rättsläget	18
2.2.2 Reglementeringssystemets rättsliga grund	19
2.2.3 På väg mot reglementeringssystemets avveckling	20
2.2.4 Reglementeringskommitténs betänkande	21
2.2.5 Lex Veneris- propositionen	27
2.3 Reglementeringssystemets tillämpning	28
2.3.1 Reglementeringssystemet i Stockholm	28
2.3.2 Reglementeringssystemet i Malmö	30
2.3.3 De prostituerade kvinnorna	34
2.3.4 De prostituerades kunder	35
2.4 Den samtida debatten om reglementeringssystemet	36
2.4.1 Läkarnas syn	36
2.4.1.1 Svenska läkaresällskapets remissvar	36
2.4.1.2 Edvard Welander	37
2.4.1.3 Magnus Möller	38
2.4.2 En feministisk syn	39
2.4.2.1 Frida Steenhoff- Den reglementerade prostitutionen ur feministisk synpunkt.	39
2.4.3 En sedlighetsbaserad syn	40
2.4.3.1 Federationen och sedlighetsdebatten	40
3 LAG 1998: 408 OM FÖRBUD MOT KÖP AV SEXUELLA TJÄNSTER	43

3.1	Samhällskontexten	43
3.1.1	En sexuell liberalisering	43
3.1.2	Välfärd och jämställdhet	44
3.1.3	Socialdemokratins och jämställdheten	44
3.1.4	Sverige och EU	45
3.1.5	Nej till EG	46
3.2	Sexköpslagens bakgrund och tillkomst	47
3.2.1	SOU 1995:15- könshandeln	47
3.2.1.1	Utredningens disposition och huvudpunkter	47
3.2.1.2	Kvinnorna- säljarna	48
3.2.1.3	Männen- köparna	49
3.2.1.4	Prostitutionens skadeverkningar	49
3.2.1.5	En kriminalisering av prostitutionen	50
3.2.2	Proposition 1997/98:55 Kvinnofrid	52
3.3	Den samtida debatten	53
3.3.1	Kritik från juristhåll	53
3.3.2	Sexsäljarnas intressen förbigås	55
4	ANALYS	57
4.1	Reglementeringssystemet	57
4.1.1	Reglementeringssystemets syfte	57
4.1.2	Den samtida debatten	59
4.2	Sexköpslagen	60
4.2.1	Kritik mot lagens syfte och följder	60
5	SLUTSATS OCH DISKUSSION	62
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	64

Summary

With the introduction of SFS 1998: 404 Sweden has a law against prostitution, a law that makes Sweden unique, both internationally and historically. Prostitution as such is not wanted in Sweden and a person who purchases a temporary sexual relation commits a crime and the society and the prostitute are considered as victims of this crime. In the 19th and early 20th century the situation was different. Prostitution as such was not considered harmful but necessary. However, prostitution could involve negative consequences. Venereal disease was such a consequence and it was because of the venereal diseases that the regulations of prostitution were introduced in 1859. Since the prostituted women were considered the main source of the venereal diseases they were according to the regulations considered not as victims but more as criminals which is why they and not their customers were the subjects of the instructions in the regulation.

The aim of this essay is to compare on one hand the Swedish municipal regulations that were introduced in 1859 and abolished in 1918 and on the other hand the Swedish law from 1998. According to the regulations from 1859 the prostitutes were considered the sole source of venereal disease and were therefore strictly controlled. According to the law from 1998 on the other hand, it is a crime to purchase or attempt to purchase a temporary sexual relationship. The purpose of this essay is more specifically to analyse why the regulation and the law were introduced and also to analyse the contemporary public debate. This is done by analysing contemporary material such as police reports, registers of prostitutes, proposed bills and statements made by contemporary debaters. As always within the field of legal history it is important to see historic events in their social context and the context therefore plays a great role for the analysis of this essay.

The conclusion of the investigated material and the analysis is that the reasons for regulating the prostitution as well as the public debates differed between the two periods. The regulation from 1859 was functionalistic, its aim was to protect the the citizens, above all the families of the men who visited the prostitutes, from veneric disease, and the opponents' argument were feministic. The law from 1998 is feministic, its aim is to protect society from prostitution itself since prostitution is considered harmful and the opponents' arguments are relativistic or queer.

Sammanfattning

Genom införandet av Lag 1998: 404 om förbud mot köp av sexuella tjänster fick Sverige en unik ställning, både internationellt och historiskt, vad gäller lagstiftning på prostitutionens område. Prostitution som fenomen anses inte önskvärt i Sverige och den som betalar för en tillfällig sexuell förbindelse begår ett brott. Brottet är även straffbart på försöksstadiet. Offret för brottet är samhället och den prostituerade. Under 1800- talet och början av 1900- talet var situationen en annan. Prostitutionen i sig var inte ansedd som skadlig utan tvärtom nödvändig. Däremot kunde prostitutionen medföra negativa konsekvenser. Könssjukdomar var en sådan negativ konsekvens och det var på grund av könssjukdomarnas ökade spridning som 1859 års prostitutionsreglemente infördes. Eftersom de prostituerade bedömdes vara smittans enda källa sågs de inte som offer utan istället som ansvariga och det var därför de och inte deras kunder som var föremål för reglementets föreskrifter.

Syftet med denna uppsats är att jämföra å ena sidan de svenska kommunala föreskrifter som infördes 1859 och avskaffades 1918 och enligt vilka de prostituerade ansågs vara könssjukdomarnas enda smittokälla och därför strikt kontrollerades, och å andra sidan den lag från 1998 som kriminaliserar sexköp. Mer specifikt är syftet att analysera varför reglementeringen och lagen infördes och att analysera den samtida offentliga debatten. Metoden är att analysera samtida material såsom polisprotokoll, förteckning över prostituerade, betänkanden och uttalanden från samtida debattörer. Som alltid inom det rättshistoriska området är det viktigt att analysera historiska händelser i sin samtida samhälleliga kontext och denna kontext spelar därför en stor roll i analysen och slutsatsen för detta arbete.

Slutsatsen av det undersökta materialet och av analysen är att reglementeringens syfte och den offentliga debatt som fördes 1859 skilde sig från syftet med 1998 års lag och den debatt som då fördes. 1859 års reglementering infördes av funktionalistiska skäl, dess syfte var att skydda medborgarna, främst prostitutionskundernas familjer, från venerisk smitta, och motståndarnas argument var feministiska. 1998 års lag är feministisk, dess syfte är att skydda samhället från prostitution eftersom prostitution i sig anses skadligt. Lagens motståndare baserar sina åsikter på relativistiska argument.

Förkortningar och ordförklaringar

Förkortning

Förklaring

SOU

Statens offentliga utredningar

Lösdrivarlagen

Lag angående lösdrifvares behandling, SFS
1885:27

Sexköpslagen

Lag 1998:408 om förbud mot köp av sexuella
tjänster

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställningar

1999 fick Sverige en ny lag som kriminaliserar den som mot betalning erhåller en tillfällig sexuell tjänst. *Lag om förbud mot köp av sexuella tjänster* är unik, både i ett svenskt historiskt perspektiv och i ett internationellt perspektiv.¹ Att kriminalisera köparen var en mycket stark markering och var en stor förändring i den svenska rättsliga regleringen på prostitutionens område. För 150 år sedan var det de prostituerade som var i lagstiftarens blickfång och som kontrollerades och reglerades. De som köpte sex var helt anonyma. Nu är plötsligt sexköparna i lagstiftarens och samhällets fokus genom kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster.

Under de senaste 150 åren har alltså lagstiftaren radikalt ändrat synen på hur bestämmelserna kring prostitutionen bör se ut. Denna utveckling, från reglering och kontroll av de prostituerade till en kriminalisering av sexköparna är mycket intressant eftersom lagstiftarens syn på prostitution även speglar samhällets syn på sexualitet och prostitution. Uppsatsens syfte är att undersöka och analysera varför och på vilket sätt lagar och bestämmelser på prostitutionens område har ändrats samt opinionsbildares åsikter under respektive period. Fokus ligger på hur synen på relationen mellan kvinnor och män ändrats och hur detta återspeglas i lagstiftning och debatt samt hur syftet med lagstiftningen ändrats över tiden. De frågeställningar som närmare kommer att behandlas inom ramen för syftet är följande:

- *Varför har lagstiftaren ansett att prostitutionen bör främjas, tillåtas eller förbjudas? Vilket har skyddssyfte varit?*

Under den period över vilken detta arbete sträcker sig har vi sett en stor ändring i synen på ifall prostitutionen bör vara föremål för lagreglering. Genom att studera förändringarna och den kontext de tillkommit i kan vi bilda oss en uppfattning om hur samtidigt samhället och dess värderingar har ändrats.

Prostitutionen har under olika perioder varit kringgärdad av bestämmelser. Mellan 1918 och 1998 var prostitution inte straffbar eller omgärdad av andra bestämmelser som påverkade köparen eller säljaren, även om frågan debatterades och en utredning i ärendet tillsattes. 80 år efter att reglementeringssystemet avskaffades trädde sexköpslagen ikraft. Syftet med att utforma bestämmelser var dock inte detsamma 1999 som det var år 1859. Genom att undersöka och analysera lagstiftarens syften ser vi hur samhällets värderingar och syn på män och kvinnor har ändrats.

¹ Se exempelvis Dodillet s. 1. , Kulick 2005 s. 199. , Westerstrand s. 1.

- *Hur har den samtida debatten i fråga om lagarna och bestämmelserna sett ut?*

Eftersom syftet med en lagreglering av prostitutionen har varierat under de olika perioderna har även åsikterna och argumenten för respektive emot lagstiftning varierat. I lagstiftningen kommer endast de värderingar till uttryck som lagstiftaren anser är så skyddsvärda att de bör regleras i lag. Avvikande värderingar kommer istället till uttryck i den samtida debatten, i de åsikter och argument som framförs av opinionsbildare. Den samtida debatten för var och en av de två perioderna kommer därför att undersökas.

1.2 Metod och material

I detta arbete kommer jag att analysera betänkanden, lagförslag och kommunala bestämmelser på prostitutionens område. Jag koncentrerar mitt arbete kring två perioder, nämligen tiden mellan 1859 och 1918 samt från 1993 och framåt. I anslutning till respektive period ges den samhälls- och politiska kontext i vilken förändringarna skedde. I arbetet jämförs, med det undersökta materialet som utgångspunkt, de bestämmelser som gällde under respektive period vad gäller den samhällskontext de tillkom i, bestämmelsernas bakgrund, tillkomst och eventuellt avskaffande samt den samtida debatt som fördes under respektive period. Även om den metod jag använt består i en parallelljämförelse utifrån ovan nämnda kriterier innehåller den del som behandlar den första perioden ytterligare ett avsnitt som behandlar reglementeringssystemets tillämpning. Detta beror främst på att tillämpningen såg olika ut i olika städer och att tillämpningen är betydelsefull för analysen och slutsatsen.

Vad gäller den samhälls- och politiska kontexten har jag främst utgått från Stig Hadenius "Svensk politik under 1900- talet"², Lars- Arne Norborg "Sveriges historia under 1800- och 1900- talen"³, Susanna Hedenborgs och Mats Morells "Sverige- en social och ekonomisk historia"⁴ och Lennart Schöns "En modern svensk ekonomisk historia", men även annan litteratur har varit användbar. Så har jag exempelvis genom Kjell Östbergs artikel "Först så går det upp...Svensk kvinnorörelse i ett longitudinellt perspektiv"⁵ och Petra Ulmanen "(s)veket mot kvinnorna och hur högern stal feminismen"⁶ samt Emma Isakssons "Med, mot eller utan män? Diskussioner om kvinnokampens former inom Grupp 8"⁷ fått en bättre

² Stig Hadenius: "Svensk politik under 1900- talet", Stockholm 2003.

³ Lars- Arne Norborg: "Sveriges historia under 1800- och 1900- talen", Stockholm 1993.

⁴ Susanna Hedenborgs. och Mats Morell: "Sverige- en social och ekonomisk historia", Stockholm 2007.

⁵ Kjell Östberg: "Först så går det upp...Svensk kvinnorörelse i ett longitudinellt perspektiv" i "Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år". Stockholm 2004.

⁶ Petra Ulmanen: "(s)veket mot kvinnorna och hur högern stal feminismen", Stockholm 1998.

⁷ Emma Isaksson: "Med, mot eller utan män? Diskussioner om kvinnokampens former inom Grupp 8" i "Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år". Stockholm 2004.

uppfattning om kvinnors situation under de olika perioderna. Skriftserien ”Nej till EG”⁸ skildrar tydligt hur kontroversiellt Sveriges inträde i EU var och ligger även det till grund för min analys. Bo Stråth skriver i artikeln ”Neutralitet som självförståelse”⁹ även han om den svenska identiteten.

För perioden mellan 1859 och 1918 består en viktig del av materialet av otryckt källmaterial och en stor del av detta material finns på Malmö stadsarkiv. Här finns exempelvis Malmö Poliskammars förteckning ”Detektiva Polisens liggare över lösaktiga och prostituerade kvinnor”. I denna liggare skrevs stadens prostituerade in och här finns värdefull information om de prostituerades identitet, erfarenhet av prostitution, bakgrund och sociala situation. På stadsarkivet finns även protokoll från stadsfullmäktige som behandlar reglementeringssystemets införande i staden.

Det tryckta källmaterialet för denna första period utgörs av Federationens tidskrift ”Sedlighetsvännen” som gavs ut mellan 1880 och 1905 samt av lagförslag, utredningar, motioner och riksdagsprotokoll.

För samma period har jag haft stor hjälp av två doktorsavhandlingar. Tommie Lundquists ”Den disciplinerade dubbelmoralen- Studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859- 1918”¹⁰ är mer deskriptiv än analyserande men innehåller en strukturerad kronologi över reglementeringssystemets bakgrund, införande, avveckling och innehåller grundliga hänvisningar till källmaterial.

Även i Yvonne Svanströms avhandling ”Policing Public Women- The regulation of prostitution in Stockholm 1812- 1880”¹¹ behandlas den reglementerade prostitutionen. Här fokuseras mer på systemets kontroversialitet och de debatter som fördes i olika fora.

Tommy Söderlunds avhandling ”Horan och batongen- prostitution och repression i folkhemmet”¹², Rebecka Lennartssons ”Malaria Urbana- om byråflickan Anna Johannesson och prostitutionen i Stockholm kring 1900”¹³ samt Margaretha Järvinens ”Prostitution i Helsingfors- en studie i kvinnokontroll”¹⁴ har varit till hjälp på så sätt att de sina avhandlingar

⁸ ”Nej till EG”, Göteborg 1992.

⁹ Bo Stråth: ”Neutralitet som självförståelse” i ”Den svenska framgångssagan”. Stockholm 2001.

¹⁰ Tommie Lundquist: ”Den disciplinerade dubbelmoralen- Studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859- 1918”, Göteborg 1982.

¹¹ Yvonne Svanström: ”Policing Public Women- The regulation of prostitution in Stockholm 1812- 1880”, Stockholm 2006.

¹² Tommy Söderlund: ”Horan och batongen- prostitution och repression i folkhemmet”, Stockholm 1992.

¹³ Rebecka Lennartsson: ”Malaria Urbana- om byråflickan Anna Johannesson och prostitutionen i Stockholm kring 1900”, Stockholm 2001.

¹⁴ Margaretha Järvinen: ”Prostitution i Helsingfors- en studie i kvinnokontroll”, Åbo 1990.

tillämpar den teori som ligger till grund för min analys. Förklaringen av ordet feminism kommer från Lena Gemzöes bok "Feminism"¹⁵.

Genom David Tjeders artikel "Don Juans problematiska manlighet"¹⁶ och Ulla Manns "Den sanna frigörelsen" fick jag uppgifter om den sedlighetsdebatt som präglade tiden innan sekelskiftet.

"Malmö Polis 1874 ¼ 1949" av Ricard Hansen¹⁷ samt artikeln "Öronen skymta fram" av Yvonne Svanström¹⁸ har hjälpt mig att förstå polisens roll samt polismyndighetens uppbyggnad, uppgifter och utbyggnad under senare delen av 1800- talet.

Anna Lundbergs artikel "Medicin och sexualitet i förändring- Svenska läkaresällskapets prostitutionsdebatt 1911- 1912"¹⁹ gav en god översikt över den infekterade debatt som fördes i läkaresällskapet med anledning av reglementeringskommittéens betänkande.

"Tvåkammarriksdagen"²⁰, "Karolina Widerström- en levnadsteckning" av Andrea Andreen²¹ samt Edvard Welanders "Blad ur prostitutionsfrågans historia"²² har gett mig en bild av viktiga aktörer under perioden.

För den andra perioden har främst riksdagsmotioner, betänkande 1995:15, Könshandeln, samt proposition 1997/98:55 "Kvinnofrid" utgjort mitt källmaterial. Den kritik som förekom och förekommer mot lagen kommer till uttryck genom flera olika aktörer. En juridisk straffrättslig karaktär kommer till uttryck genom Per Ole Träskmans artikel "Går det att tygla lustan? Om straffbar pornografi, pedofili och prostitution" samt Carl Lernerstedts och Kai Hamdorfs artikel "Sexköpskriminaliseringen- till skydd av vad?".

Socialantropologerna Don Kulick och Petra Östergren kritiserar lagen från en annan utgångspunkt. För att skildra dessa författares kritik har jag använt mig av ett flertal artiklar och böcker skrivna av dem, exempelvis "Sex in the new Europe- the criminalization of clients and the Swedish fear of penetration" (Kulick) och "Porr, horor och feminister" (Östergren).

Kulick och Östergren hänvisar på flera ställen till de prostituerades egna åsikter. Här hade det varit att föredra att, istället för att använda författarnas andrahandsinformation, göra egna undersökningar. Eftersom jag inte har

¹⁵ Gemzöe s. 45.

¹⁶ David Tjeder: "Don Juans problematiska manlighet", Historisk tidskrift 2000:3.

¹⁷ Ricard Hansen: "Malmö Polis 1874 ¼ 1949", Malmö 1949.

¹⁸ Yvonne Svanström: "Öronen skymta fram" i Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Lund 2003.

¹⁹ Lundberg, Anna: "Medicin och sexualitet i förändring- Svenska läkaresällskapets prostitutionsdebatt 1911- 1912" . Medicinskhistorisk tidskrift.

²⁰ "Tvåkammarriksdagen 1867- 1970- Ledamöter och valkretsar". Utarbetad av Anders Norberg, Andreas Tjerneld och Björn Asker.

²¹ Andrea Andreen: Karolina Widerström- en levnadsteckning. Stockholm 1988.

²² Edvard Welanders: "Blad ur prostitutionsfrågans historia". Stockholm 1904.

möjlighet till detta ligger ändå Kulicks och Östergens egna undersökningar till grund för min analys.

Susanne Dodillet knyter i sin artikel ”Ideologiska förutsättningar för den svenska och den tyska prostitutionslagstiftningen” prostitutionslagstiftningen till den svenska politiska traditionen vilket har hjälpt mig i min analys.

Den svenska sexköplagen har tidigare behandlats i flera examensarbeten vid juridiska fakulteten i Lund. I Jesper Bryngemarks intressanta uppsats²³ analyseras lagen ur ett sexradikalt perspektiv. Uppsatsen behandlas dock inte närmare i detta arbete.

Vidare undersöks och analyseras de dominerande åsiktsströmningarna i den samtida debatten under respektive period. För att på ett så rättvisande sätt som möjligt kunna analysera dessa åsikter och argument krävs kunskap om vem som framförde dem och i uppsatsen ges en bild av de mest centrala personerna och organisationerna. Arbetet har alltså även ett aktörsperspektiv, även om detta perspektiv inte är centralt.

Dessa dominerande åsiktsströmningar ligger tillsammans med källmaterialet som grund för den analys som avslutar mitt arbete. För att nå mitt syfte jämför jag i analysen de olika perioderna inom ramen för respektive frågeställning.

1.3 Avgränsningar och teori

Den första perioden som är föremål för undersökning varar från 1859 till 1918 eftersom 1859. Anledningen till att just dessa årtal valdes är att det i Stockholm år 1859 infördes ett reglementeringssystem som föregåtts av andra, inte lika långtgående bestämmelser. Flera städer följde Stockholms exempel. Systemet avskaffades definitivt 1918. Reglementeringssystemet tillkom efter utländsk modell som ett led i försöken att stävja könssjukdomarnas utbredning i Sverige. Den sjukdom som man främst avsåg att hindra var syfilis. Systemet var långt ifrån okontroversiellt både vad gällde dess lagliga grund, sanitära värde och moraliska grund, vilket märktes tydligt i den utredning som tillsattes 1903 för att utvärdera reglementeringens effekt och fortsatta existens. Kvinnorna började kräva sina rättigheter på andra plan i samhället och regleringen ansågs daterad och inte längre försvarbar. Reglementeringen ersattes med en könsneutral smittskyddslag som till stor del påminner om den vi har idag.

Den andra perioden börjar år 1995 då 1993 års prostitutionsutredning Könshandeln utkom och slutar i vår samtid. I betänkandet förordades en kriminalisering av båda parter men propositionen fastställde att endast köparen skulle kriminaliseras. Vi kommer att se på vilka grunder lagen

²³ Bryngemark 2001.

stiftades och på vilka grunder den kritiserats. Perioden föregås av en beskrivning av samhällskontexten som sträcker sig tillbaka till 1970- talet. Efter denna andra period följer analys och slutsats.

Arbetet är avgränsat till prostitution mellan kvinnliga prostituerade och manliga sexköpare. Just denna kombination av aktörer är intressant att studera eftersom den prostitution som förekommit, och som fortfarande förekommer, till stora delar består av kvinnliga säljare och manliga köpare. Idag, liksom för 150 år sedan, omsluts vi av föreställningar om normer för hur vi med utgångspunkt från vårt kön bör agera. När vi jämför aktörer av samma kön under olika tidsperioder kan vi se hur dessa föreställningar har ändrats. Vidare är lagmaterialet, både det som funnits och det som finns nu, i princip utformat för att appliceras på relationen mellan kvinnliga prostituerade och manliga sexköpare. Detta framgår av reglementeringarna där det talades om skörlevande och lösaktiga kvinnor samt av Könshandeln som betonade prostitutionen som ett resultat av könsmaktsamhället.²⁴

Anledningen till att arbetet inte behandlar prostitution mellan två kvinnliga aktörer är att sådan prostitution inte finns i någon känd omfattning i Sverige.²⁵ Arbetet berör inte heller prostitution mellan kvinnliga köpare och manliga prostituerade. Ämnet är i och för sig intressant men förtjänar att undersökas och analyseras i en egen framställning. Av samma anledning behandlas inte heller prostitution mellan två manliga parter. Studier av dessa slag skulle med fördel kunna utföras med fokus på lagstiftningens eventuella heteronormativitet. Prostitution mellan manliga säljare och kvinnliga köpare är även det ett intressant ämne. Den uppmärksammade prostitutionen som sker genom att västeuropeiska kvinnor åker till västra Afrika och köper sex skulle kunna undersökas i en komparativ studie tillsammans med den sortens heterosexuella prostitution som behandlas i detta arbete, då med fördel med fokus på klassaspekter och sociala aspekter, men ligger alltså utom ramen för mitt arbete.

Inte heller den svenska lagstiftningen vad gäller koppleri behandlas i arbetet. Syftet med kopplerireglerna motsvarar inte alltid syftet med de regler som behandlas i mitt arbete och de lämnas därför att undersökas inom ramen för en annan uppsats.

Den teoretiska utgångspunkten i mitt arbete är de tre olika perspektiv på prostitution som introducerades av Margaretha Järvinen i hennes doktorsavhandling "Prostitution i Helsingfors- en studie i kvinnokontroll", publicerad 1990, och som enligt henne har präglat forskning och debatt om prostitution under hela 1900- talet. De tre perspektiven har sedan använts, i något modifierad och uppdaterad form, av bland annat Tomas Söderblom i hans doktorsavhandling "Horan och batongen- prostitution och repression i folkhemmet" samt av Rebecka Lennartsson i hennes avhandling "Malaria Urbana- om byråflickan Anna Johannesdotter och prostitutionen i Stockholm kring 1900". Min uppdelning och definition av dessa perspektiv

²⁴ SOU 1995: 15 "Könshandeln" s. 13

²⁵ SOU 1995: 15 "Könshandeln".

motsvarar Järvinens, men där Järvinen talar om socialt interaktionsperspektiv talar jag liksom Lennartsson om relativistiskt perspektiv. De perspektiv som jag kommer att ha som utgångspunkt för mitt arbete är alltså *det funktionalistiska perspektivet*, *det feministiska perspektivet* samt *det relativistiska perspektivet*.²⁶

Historiskt sett har *det funktionalistiska perspektivet* dominerat. Enligt denna syn är prostitutionen ett normalt, naturligt, universellt och ofrånkomligt samhällsfenomen eftersom det har existerat under alla tider och i alla kända samhällen. Förespråkarna för det funktionalistiska perspektivet menar att prostitution förekommer eftersom mannens sexuella behov inte kan tillfredsställas inom ramen för de icke-kommersiella arrangemang som samhället erbjuder, exempelvis äktenskap och sammanboende. Prostitution är därför ett nödvändigt komplement till äktenskapet. Förespråkarna menar att kontrollåtgärder bör inriktas på de störningar som prostitutionen för med sig, inte på prostitutionen i sig. Störningarna kan vara könssjukdomar, kriminalitet eller ordningsproblem. Prostitution som inte stör den sociala ordningen angår ingen annan än de direkt involverade parterna.²⁷

Det feministiska perspektivet är en reaktion på det funktionalistiska och vann ökat inflytande under 1970- och 1980-talet. Termen "feminism" är ett vitt begrepp och den feminism som refereras till här är den radikalfeministiska inriktningen.²⁸ Radikalfeminismens förespråkare hävdar att kvinnor är förtryckta i kraft av sitt kön och att detta förtryck yttrar sig i form av mäns kontroll över kvinnor i familjen, i form av sexuellt förtryck inom och utom familjen, samt i kvinnomisshandel och kvinnoförakt.²⁹ Enligt denna uppfattning har prostitutionen ett samband med denna ojämlikhet och är det yttersta uttrycket för den manliga makt och kvinnliga underordning som präglar alla heterosexuella förhållanden. Det faktum att prostitutionen har en lång historia motiverar inte dess fortsatta existens utan är en följd av den universella och historiska patriarkala ordning som fortfarande existerar. Förespråkarna för det feministiska perspektivet kritiserar det faktum att män av funktionalisterna ses som sexuella och kvinnor som asexuella vilket får till följd att en grupp "allmänna" kvinnor måste stå till manssamhällets förfogande. De betraktas som erotiska och spännande men får samtidigt utstå förakt från samhället. En annan viktig utgångspunkt för den feministiska synen är att kvinnor i prostitutionen ses som handelsvaror och att kvinnokroppen är starkt kommersialiserad vilket är negativt. Kvinnokroppens status som handelsvara utgör bakgrunden till prostitutionen.³⁰

Inom den feministiska forskningslitteraturen vänder man sig mot det faktum att prostitutionskontrollen kontrollerar en grupp "avvikande" kvinnor och att föremålen för kontroll i kontrollsystemen är just de prostituerade, inte deras

²⁶ Järvinen s. 10, Lennartsson s. 17, Söderlund s. 15.

²⁷ Järvinen s. 11ff.

²⁸ Lennartsson s. 17.

²⁹ Gemzöe s. 45.

³⁰ Järvinen s. 15f.

kunder. Eftersom de prostituerade avviker från den kvinnliga sexuella normen som förespråkar sexuell monogami och/eller asexualitet anses de som avvikande och blir föremål för bestraffande eller vårdande åtgärder. Kunderna avviker däremot inte från de normer som gäller för det manliga könet och prostitutionskontrollen syftar därför till att skydda honom från prostitutionens negativa följder och inte till att bestraffa honom.³¹

Det relativistiska perspektivet eller *queerperspektivet* är en reaktion på det feministiska perspektivet och kan sägas representera de nya vändningar som forskningen om sexualitet och prostitution tagit under slutet av 1990- talet och början av 2000- talet. Förespråkare för detta perspektiv, som exempelvis socialantropologerna Don Kulick och Petra Östergren, tar fasta på att inte alla kvinnor känner igen sig i den radikalfeministiska tolkningen av mekanismerna i samhället och lyfter fram kvinnor som påstår sig trivas med prostitution och sin roll som sexobjekt. Förespråkarna påpekar att det inte finns något inneboende i prostitutionen som gör att den som tar betalt för sexuella tjänster måste må dåligt av verksamheten. Problemet sägs istället vara samhällets fördömande attityd mot de prostituerade. Förespråkarna förnekar inte att många far illa av prostitutionen men menar att samhällets marginalisering och stigmatisering ofta är mycket känslomässigt traumatiskt för de prostituerade. Förespråkarna för detta perspektiv tar fasta på att samhällets vilja att kontrollera de prostituerade har sin grund i att dessa kvinnor överskrider normerna för sitt kön eftersom de tar för sig sexuellt och tjänar mycket mer pengar än de skulle gjort i ett traditionellt kvinnoyrke. En verklig sexuell frihet skulle alltså bestå i att upplösa gränserna mellan god och dålig sexualitet och de negativa värderingar som ligger i ord som prostitution och hora. En grundläggande strävan för förespråkare av detta perspektiv blir att frigöra prostitutionen från sin stigmatiserande sociala status och ge den en status som vilket yrke som helst.³²

Ytterligare teoretiska utgångspunkter berör den svenska identiteten som en förutsättning för den unika svenska samtida prostitutionslagstiftningen. Dessa tankar förs fram av företrädare för det relativistiska perspektivet. I sin artikel *Sex in the new Europe- the criminalization of clients and Swedish fear of penetration* för exempelvis Kulick fram tanken att Sverige genom att förespråka en särskild politik på bl a prostitutionens område och anta sexköpslagen velat skaffa sig en stark profil i EU.

Kulick menar att prostituerade i svensk massmedia porträtteras som oskyldiga utnyttjade offer som tvingas till sex mot sin vilja, att man från Sveriges sida är rädd att få denna roll i EU och att prostitutionen alltså användes som en metafor för relationen mellan EU och Sverige där Sverige är den utnyttjade kvinnan och EU är sexköparen. Kulick syftar på Nejsidans rädsla att bli behandlad som EUs sopstation och att Sverige ska tvingas överge sin jämställdhetslagstiftning och acceptera kärnavfall från andra länder. Han menar att Sverige i den svenska EU-debatten ofta

³¹ Järvinen s. 20.

³² Lennartsson s.19.

beskrevs som feminint och EU som maskulint och påpekar att medan svenska politiker är upptagna med att debattera i EU drabbar deras lagar och attityder de individer som är involverade i prostitutionen och som säljer sex.³³

Hans mest omfattande kritik mot lagen och mot Sveriges sätt att se på prostitution är dock att han anser att Sverige genom lagen försöker vara EUs samvete. Svenska politiker vill gärna se sig själva som de som uppfostrar och utbildar, som lagstiftar om moraliska ställningstagande, ställningstagande som sedan reproduceras i samhället. Kulick menar att detta har att göra med Sveriges långa historia av neutralitet som går tillbaka till 1930- talet. I Sverige ses neutraliteten som en av hörnstenarna i Sveriges utrikespolitik och i Sveriges självuppfattning. Innan Sveriges inträde i EU framfördes ofta argumentet att Sverige riskerade att förlora denna *neutralitet* om Sverige gick med i EU som ett skäl att inte gå med i unionen. Sveriges *internationalism*, personifierad av exempelvis Dag Hammarskiöld, Raoul Wallenberg och Olof Palme, är starkt förknippad med denna neutralitet. Svenskarnas uppfattning om sig själva som *moraliskt rättfärdiga* kan ses i Sveriges agerande under kriget i Vietnam och genom Sveriges stöd till exempelvis Kuba, Allende och ANC. Dessa tre uttryck för svenskhet, och därigenom själva svenskheten, hotades enligt Kulick under 1980- talet när Sveriges ekonomi var på nedgång och neutraliteten började ifrågasättas. Genom att då återta sin roll som upprätthållare av moraliska principer genom att identifiera särskilda moraliska sakfrågor och ”ta ställning” i dessa frågor kunde Sverige återigen se sig själv som en moralens väktare i vars spår andra vill följa.³⁴

³³ Kulick s. 211.

³⁴ Kulick 2003 s 208ff.

2 Reglementeringssystemet

2.1 Samhällskontexten 1849- 1918

2.1.1 Industrialisering

Vid sekelskiftet 1800- 1900 befann sig Sverige mitt i industrialismen, som tog sin början under den första hälften av 1800- talet. Denna industrialisering skulle komma att präglade de kommande decennierna och seklerna.³⁵

Enligt forskaren Kjell Östberg var det under den här perioden som det moderna Sverige började ta form. Han menar att August Strindbergs roman Röda Rummet representerar och skildrar det nya samhället och dess kännetecken och värderingar: en modern kapitalism, arbetare, intellektuella, socialt engagerade kvinnor.³⁶

Jordbruket var helt dominerande som näring, industrins omfattning var liten och städerna var små. Landets största stad var Stockholm med en befolkning på 76 000 personer. Under den första delen av 1800- talet genomfördes en rad förändringar som bidrog till att jordbruket kunde kommersialiseras på ett annat sätt än tidigare. Bönderna kunde anställa lönearbetare och använda sig av ny teknik.³⁷ Under samma period ökade Sveriges befolkning, vilket hade att göra med jordbrukets ökade effektivitet och förmåga att försörja fler människor. Under den första delen av 1800- talet skedde dock ingen större inflyttning till städerna utan befolkningsökningen skedde bland den del av landsbygdsbefolkningen som hade ingen eller endast lite jord och som därför var tvungna att söka arbete för att försörja sig.³⁸

Folkökningen kom att innebära stora förändringar i landets sociala och demografiska struktur. I början av 1800- talet levde 90% av Sveriges befolkning på landsbygden. Från 1750 till 1850 fördubblades landets befolkning och ökningen skedde alltså till allra största delen inom landets underklass.³⁹

Även sjöfarten var betydande under perioden och utgjorde en av Sveriges största exportnärings. Den största delen av tjänstesektorn utgjordes av hushållsarbete, det vill säga kvinnors betalda eller obetalda husarbete. Det förekom dock att kvinnor även arbetade inom industrin men hade då

³⁵ Schön s. 50.

³⁶ Östberg s. 160f.

³⁷ Schön s. 63.

³⁸ Schön s. 56.

³⁹ Schön s. 57.

generellt lägre betalt än männen och var ofta tvungna att ha flera försörjningskällor.⁴⁰

I mitten av 1800-talet tog industrialiseringen ny fart och från och med 1870 började dock Sverige industrialiseras i snabb takt. Samtidigt som jordbruket moderniserats och dess produktivitet stigit utvecklades järnväg och annan infrastruktur och bidrog till att Sveriges export av bland annat stål kunde öka.

2.1.2 Urbanisering och ändrade strukturer

Även om urbaniseringen tilltagit som en följd av industrialiseringen var det först under 1880-talet märktes en radikal inflyttning till städerna. Det var främst industrierna som var orsak till inflyttningen, men även undervisning, sjukvård, post, handel och administration krävde arbetskraft. Eftersom behovet av arbetskraft fanns i städerna expanderade dessa kraftigt och folkmängden i flera städer ökade.

I de nya industristäderna blev bostadsbrist och trångboddhet ett stort problem och arbetarna bodde ofta med sina familjer i kåkstäder utan sanitära anordningar.⁴¹

Jordbruksomvandlingen och industrialiseringen ledde till stora förändringar i klasstrukturen. En ny överklass bildades genom att den gamla adliga klassen smälte samman med storföretagarna inom industri, handel och banksektor. Denna klass kom att kallas borgarklass då den ägde kapital och administrerade statens kapital. Från och med tvåkammarriksdagens införande 1866 hade denna klass vetorätt i första kammaren. Även en medelklass växte fram. Dess medlemmar arbetade ägde eller arbetade i borgarklassens företag eller inom skolor, handel och sjukvård. Till medelklassen räknades även bönderna. Landsbygdens underklasser smälte alltmer ihop. Den mest betydelsefulla sociala förändringen under denna period var framväxten av arbetarklassen. Koncentrationen av arbetare till städerna skapade förutsättningar för en facklig kamp. Arbetarnas position var mer utsatt än tidigare eftersom nya maskiner och ny teknik skapade fler farliga arbetsplatser och långa arbetsdagar. Ett resultat av de nya arbets- och levnadsvillkoren var Socialdemokratiska Arbetarpartiet som bildades 1889.⁴²

Tillväxten och den nya marknadsekonomin ställde nya krav på städerna och de lokala myndigheterna och landets styre decentraliserades. Sociala frågor, som åtgärder mot fattigdom, hade under många år varit en angelägenhet för kyrkan men blev nu i allt högre grad en fråga för kommunerna. 1862 genomfördes en kommunal reform som ställde högre krav på kommunernas

⁴⁰ Schön s. 60, Hedenborg s. 74f. .

⁴¹ Hedenborg s. 87.

⁴² Schön s. 194f., Norborg s. 58ff.

styrelser. Vid sidan av kommunerna infördes landstingen som hade ansvar för sjuk- och hälsovårdsfrågor.⁴³

Ett stort problem var spridningen av smittsamma sjukdomar som nu fallit under kommunernas ansvarsområden. Sjukdomsspridningen hade blivit allt ett större problem eftersom många människor bodde tätt tillsammans. Vattenförsörjning, avlopp och renhållning saknades vid 1800- talets mitt ännu i flera svenska städer men infördes senare som ett led i gemensamma insatser för den sanitära miljön och hälsan.⁴⁴

1866 gick Sverige från ståndsriksdag till tvåkammarriksdag vilket var ett viktigt led i demokratiseringen men ännu var stegen många fram till vad vi idag betecknar som demokrati. Flera samhällsgrupper saknade representation och flera grupper saknade rösträtt. 1866 hade endast 5, 5% av Sveriges befolkning rösträtt.⁴⁵

Före sekelskiftet fanns i princip ingen socialpolitik i Sverige. Sjuka, gamla, olycksdrabbade och arbetslösa var hänvisade till sina anhöriga. Genom fattigvårdsförordningen från 1871 och en socialpolitiska debatt som startade under 1880- talet blev situationen något bättre. 1913 kom folkpensionsreformen och 1918 antogs en fattigvårdslag som bland annat förbjöd utaktionerandet av föräldralösa barn till lägstbjudande.⁴⁶

2.1.3 Kvinnors rättigheter

Under 1800- talet och början av 1900- talet var kvinnors och mäns samhälleliga rättigheter mycket olika och på samma sätt som arbetarna kämpade för sina rättigheter växte en kvinnorörelse fram. Två viktiga organisationer som stred för kvinnors rättigheter var Fredrika Bremerförbundet, som förespråkade en friare samhällsställning för kvinnor och för deras rätt till utbildning, och Landsorganisationen för Kvinnans Politiska Rösträtt vars främsta mål var just lika rösträtt.

Kvinnor och män hade som sagt olika rättigheter, bland annat stod gifta kvinnor under sin makes förmyndarskap och behövde sin makes tillåtelse för att exempelvis ta anställning utanför hemmet. Kvinnor var utestängda från näringsverksamhet men kunde söka dispens för vissa hantverk och vissa former av småhandel.⁴⁷

⁴³ Schön s.156f.

⁴⁴ Schön s. 157f.

⁴⁵ Norborg s. 58ff.

⁴⁶ Norborg s. 58ff.

⁴⁷ Hedenborg s. 231f.

Till följd av den ändrade samhällsordningen ökade samhällets behov av att kvinnor skulle kunna bidra till sin egen försörjning. På grund av landets industrialisering hade det blivit allt svårare för kvinnor att försörja sig inom ramen för hushållet. Tillverkning och försäljning hade flyttats ut från hushållet och förlagts till verkstäder och industrier. Antalet ensamstående mödrar hade dessutom ökat under 1800- talet och situationen för dessa kvinnor och barn var mycket svår. Detta uppmärksammades till slut av statsmakterna och 1846 gavs kvinnor tillträde till näringslivet. Om kvinnan var gift behövde hon dock fortfarande sin makes tillstånd för att bedriva näringsverksamheten. 1858 kunde ogifta kvinnor ansöka om myndighet och 1863 blev ogifta kvinnor automatiskt myndiga vid 25 års ålder och fick disponera över sin egen inkomst och egendom. Året därpå fick de praktiskt taget samma ekonomiska rättigheter som männen när den fullständiga näringsfriheten infördes.⁴⁸

Ogifta kvinnor hade under en tid haft vissa rättigheter. Alla som ägde land hade rätten att tala i kommunala församlingar och eftersom kvinnor kunde ära sina makar kunde änkor som ärvt sin makes mark tala i dessa församlingar. Sedan 1862 hade alla som var skattskyldiga rösträtt i kommunala församlingar och vissa kvinnor hade alltså sådan rösträtt men var inte valbara. Dessa rättigheter ansågs dock inte som politiska rättigheter och tecken på fullvärdigt medlemskap utan endast som en ekonomisk rättighet. Efter reformer 1907- 1909 gavs alla kvinnor rösträtt i kommunala församlingar.⁴⁹

Inte heller alla män hade rösträtt till riksdagen, men männens rösträtt var beroende av deras finansiella situation. Medan alla män i teorin kunde erhålla rösträtt var denna möjlighet stängd för kvinnorna på grund av deras kön.⁵⁰

Genom riksdagsbeslut 1919 gavs kvinnor rösträtt till riksdagens andra kammare i valet 1921. Med detta beslut introducerades den allmänna och lika rösträtten i Sverige. Vägen dit hade dock varit snårig och var ett resultat av en lång strävan. 1902 motionerade för första gången liberalen och senare socialdemokraten Carl Lindhagen om att frågan om kvinnans politiska rättighet borde utredas. Motionen avslogs och regeringen ansåg att frågan borde vänta till dess att alla män oavsett ekonomisk situation fått rösträtt. 1907 och 1909 tog socialdemokraterna och liberalerna ställning för kvinnans politiska rösträtt. De konservativa tog ställning emot. 1912 lade liberalerna fram en proposition om kvinnans politiska rösträtt. Den avslogs i riksdagens första kammare. 1918 lovade riksdagen att bevilja kvinnlig rösträtt följande år och 1921 kunde kvinnor rösta i riksdagsvalet för första gången. Ett annat viktigt beslut var det som fattades 1920 då även gifta kvinnor blev myndiga.⁵¹

⁴⁸ Hedenborg s. 232f.

⁴⁹ Rätt att rösta s. 7.

⁵⁰ Björk s. 85.

⁵¹ Rätt att rösta s. 7f.

2.2 Reglementeringssystemets bakgrund, tillkomst och avskaffande

Reglementeringssystemet tillkom i ett försök att stävja den utbredning av könssjukdomar, främst syfilis och gonorré, som var ett stort problem i Sverige under 1700- och 1800-talet. Syfilis kom till Sverige redan under 1500-talet och var i början av 1800-talet redan starkt utbredd i landet.⁵²

Den reglementerade prostitutionen var inget unikt för Sverige. Enligt Lundquist började prostitution som företeelse tolereras i de flesta Europeiska länderna under 1700-talets senare del men de prostituerade sattes samtidigt under läkarkontroll, övervakning och andra åtgärder. I Rom och Neapel tillämpades en reglementering sedan mitten av 1700-talet. De prostituerade registrerades av en särskild polis, sattes under särskild övervakning och underkastades en läkarundersökning en eller två gånger per vecka. Om en prostituerad kvinna var smittad av en könssjukdom togs hon om hand för behandling samt förbjöds fortsätta sin verksamhet till dess att hon var frisk. Från 1765 fram till revolutionen fanns ett liknande system i Frankrike. Systemet återinfördes under Napoleon och 1815 fanns ett fullt utbyggt reglementeringssystem i Paris. Det spreds över övriga Frankrike och var ett mönster för andra länders som införde liknande system. Reglementeringen innebar, förutom läkarundersökningarna, att kvinnorna var underkastade regler för hur de skulle bete och klä sig. Om de bröt mot reglerna kunde de straffas. Reglementeringssystemet hade år 1857 spridit sig till Belgien, Holland, Preussen, Norge, Danmark och Italien. Motivet var i samtliga länder, liksom i Sverige, att begränsa spridningen av smittsamma veneriska sjukdomar. I Storbritannien infördes Contagious Diseases Acts under den senare delen av 1800-talet. Dessa regleringar innebar att militären genom att de prostituerade kvinnorna kontrollerades skulle skyddas från venerisk smitta och infördes i garnisonsstäder och städer med flottbaser.⁵³ Sverige var först bland de skandinaviska länderna att införa reglementering av prostitutionen även om man i Helsingfors, Kristiania (Oslo) och Köpenhamn haft medicinska regleringar på prov. Enligt Svanström fanns det i Danmark även bordeller som ingick i reglementeringssystemet. I Norge och Finland var bordellverksamhet förbjudet men det fanns inofficiella bordeller som kontrollerades av polisen.⁵⁴

Den 10 juni 1812 tillkom det första grundläggande dokumentet för hindrandet av spridningen av venerisk sjukdom i Sverige. Det tillkom i form av ett riksdagsbeslut, även kallat 1812 års kungliga cirkulär⁵⁵, som syftade till kontroll av vissa grupper för venerisk smitta. Cirkuläret tillkom efter

⁵² Welander s. 8.

⁵³ Lundquist s 38f.

⁵⁴ Svanström s 79f.

⁵⁵ Kungliga Brev: Circulaire till samtliga landshövdingar ang. Veneriska Smittans förekommande och medel att bota densamma.

förslag från Collegium Medicum⁵⁶ och utgick till alla landshövdingar i landet. Den mest centrala bestämmelsen bestod i att landshövdingämbetet i egenskap av högsta hälsovårdmyndighet i länet gavs rätt att besluta om läkarbesiktning av misstänkta bärare av venerisk smitta. Cirkulärets målgrupp var inte i första hand kvinnor, utan grupper som kunde antas sprida smittan över landet, såsom kringresande försäljare, sjöman, lösdrivare och kringvandrande judar. Bestämmelsen var alltså könsneutral men var en tvångsreglering eftersom den smittade inte hade rätt att avstå från vård. Vården var dock kostnadsfri.⁵⁷

Enligt Svanström skiljde sig utövandet av cirkuläret i Stockholm från hur det utövades i resten av landet. Redan från början låg fokus på just kvinnor och flera gånger utförde polisen razzior mot kaffeställen och krogar och alla kvinnor, inte bara de som arbetade där, undersöktes.⁵⁸

Under 1820- och 1830-talen var könssjukdomarna fortfarande ett stort problem i Sverige eftersom de åtgärder som vidtagits med stöd av 1812 års cirkulär hade visat sig inte vara tillräckliga. Därför infördes 1850-talet, efter ett antal lokala bestämmelser, den reglementerade prostitutionen i flera svenska städer. De städer där reglementet infördes var Stockholm, Göteborg, Norrköping, Landskrona, Lund, Malmö, Jönköping, Uppsala, Falun, Eskilstuna, Kristianstad, Sundsvall och Helsingborg. Gemensamt för dessa städer är att de, förutom Kristianstad och Falun, tillhörde landets största. Flera av dem, Göteborg, Norrköping, Eskilstuna och Falun var industristäder och flera stycken, som Göteborg, Helsingborg, Göteborg och Landskrona, var hamnstäder. Två av städerna, Uppsala och Lund, var landets universitetsstäder. De städer som införde ett reglementeringssystem var alltså antingen städer som berördes av den industrialisering och urbanisering som förekom under perioden, eller var städer där ett stort antal män fanns samlade vilket skapade en efterfråga på prostitution.

Vad som skilde dessa nya regleringar från tidigare bestämmelser var att de innehöll levnads- och ordningsregler för de kvinnor som var prostituerade. De nya bestämmelserna innebar att de prostituerade kvinnorna inte bara tvungna att genomgå regelbundna läkarbesiktningar utan även att följa ett flertal regler för hur de fick klä sig, bete sig och var i staden de fick röra sig.

2.2.1 Rättsläget

⁵⁶ Collegium Medicum var en svensk läkarorganisation stiftad 1663. Dess ändamål var att verka för hög standard inom läkarkåren. År 1813 ersattes organisationen av det statliga ämbetsverket Sundhetskollegium som i sin tur 1887 ombildades till Medicinalstyrelsen och senare till Socialstyrelsen.

http://www.ne.se/jsp/appetizer/appetizer_no_access.jsp?i_error=1&t_word=collegium%20medicum&i_redir=/jsp/search/article%2ejsp%3fi_word%3dcollegium%2520medicum%26i_art_id%3d146362

⁵⁷ Welander s 23f., Lundquist s. 57.

⁵⁸ Svanström 2003 s. 189.

Enligt Missgärningsbalkens 53 kap 1§ i 1734 års lag var lönskaläge straffbart. Lönskaläge innebar samlag mellan två ogifta personer. Mannen skulle böta dubbelt så mycket som kvinnan och om böterna inte kunde betalas kunde de omvandlas till kroppsstraff bestående av spö och ris eller fängelse på vatten och bröd eller allmänt arbete. Genom Kungl. Förordning år 1810 mildrades straffen och det bestämdes att straffet skulle bland annat bestå av kyrkoplikt. 1855 avskaffades både kyrkoplikt och kroppsstraff. 1864 avkriminaliserades lönskaläge men från 1859 var prostitutionen alltså undantagen från denna rättsliga reglering. Dock kunde mannen enligt 18 kap 9§ dömas till böter om han gjort kvinnan med barn och lät bli att fullgöra sin försörjningsplikt.⁵⁹

Kvinnor som prostituerade sig ("lät sig brukas till skörlevnad i hus där otukt bedrevs") skulle enligt 2§ häktas och dömas till böter eller allmänt arbete samt vid återfall straffas med ris.

2.2.2 Reglementeringssystemets rättsliga grund

De första åren vilade reglementeringssystemet rättsligt på *gällande föreskrifter angående behandling af försvarslösa personer* eftersom prostituerade kvinnor räknades till en av de grupper som ansågs sakna laga försvar. Från och med 1886 kom reglementeringssystemet att vila på bestämmelserna i lag angående lösdrivares behandling, SFS 1885:27 (lösdrivarlagen) vilken ersatte tidigare föreskrifter.⁶⁰ I 1§ stadgades att *"den som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle må, der ej omständigheterna ådagalägga, att han söker arbete, behandlas såsom lösdrivare på sätt i denna lag sägs."* Även den som annars, *"utan att ega medel till sitt uppehälle, underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant lefnadssätt, att våda deraf uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet"* föll under lagens tillämpningsområde. Under det sistnämnda stadgandet föll även prostituerade kvinnor vilket framgick av kommittébetänkandet där det stadgades att *"till nu afhandlade klass af lösdrivare måste räknas jemväl prostituerade hvilkas genom skörlefnad förvärfvade tillgångar icke böra frigtaga dem från den behandling som här afses"*.⁶¹

Reglementeringens föreskrifter, som tillkom i form av kommunala beslut, kompletterade lösdrivarlagen och fungerade som en slags speciallagstiftning till denna på så sätt att de inskrivna kvinnorna undantogs från lagens tillämpningsområde så länge de följde reglementeringens föreskrifter. Om de bröt mot reglerna så tillämpades istället lösdrivarlagen. Lösdrivarlagen

⁵⁹ Reglementeringskommitténs betänkande del 1, s 176.

⁶⁰ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s 179.

⁶¹ Betänkande om förslag till förordning om lösdrivares behandling, 30 augusti 1882 s. 34.

användes alltså som ett tvångsmedel för att få de prostituerade att följa reglementeringssystemet. Att lösdrivarlagen trädde in vid överträdelse av reglementeringen innebar att kvinnan hämtades till förhör inför stadsfiskal, kronofogde eller länsman.(2§). Om det vid förhöret fastställdes att kvinnan var att anse som lösdrivare fick hon en varning. Om hon togs för lösdriveri ännu en gång inom två år från den första varningen kunde hon dömas till tvångsarbete från en månad upp till två år. (3§).⁶²

2.2.3 På väg mot reglementeringssystemets avveckling

1903 framlade Edvard Wavrinsky⁶³ och Adolf Hedin⁶⁴, frisinnad respektive liberal, en motion i andra kammaren om skrivelse till konungen och föreslog att en kommitté som skulle föreslå åtgärder mot de smittosamma könssjukdomarnas spridning borde tillsättas.⁶⁵

Wavrinsky och Hedin menade att frågan måste ses ur tre perspektiv: Ett sanitärt, ett sedligt och ett rättsligt. Genom att hänvisa till svenska läkaresällskapets tidigare debatter menade de att regleringen i den dåvarande formen var otillfredsställande ur en sanitär synpunkt. Vad gällde den sedliga synvinkeln hänvisades till Federationens tidigare ställningstagande. Wavrinsky och Hedin fäste sig vid det faktum att otukt, skörlevnad och koppleri var olagligt och att den reglementerade prostitutionen stod i strid med dessa bestämmelser. Initiativtagarna höll med om att prostitutionen var en grund för spridningen av de veneriska sjukdomarna och ansåg att samhället måste skydda sig mot denna fara. De ansåg att reglementeringssystemet inte var lösningen på problemet utan att det tvärtom var ohållbart och att det krävdes andra åtgärder. De menade att de sociala missförhållandena som trångboddheten och bostadsnöden och svältlönesystemet för kvinnorna i industrin var grunden till problemet. De menade att många kvinnor inte kunde leva på sin lön och därför tvingades prostituerat sig. Wavrinsky och Hedin ville inte avskaffa besiktningssystemet men efterlyste humanare metoder för kontroll av de veneriska sjukdomarna och att kontrollerna borde framstå som en

⁶² Lag angående lösdrivares behandling den 12 juni 1885.

⁶³ Edvard Wavrinsky (1848- 1924). Liberal riksdagsman som tillsammans med Adolf Hedin stod bakom den riksdagsmotion som ledde till reglementeringskommitténs tillsättande. Var internationell chef för IOGT och en av Sveriges största nykterhetsprofiler. Tvåkammarriksdagen del 1 s. 188.

⁶⁴ Adolf Hedin (1834- 1905) Liberal riksdagsman. Var medarbetare på Dagens Nyheter och under 3 år redaktör för Aftonbladet. Förutom reglementeringssystemets avskaffande förespråkade han en stark riksdag, utökad rösträtt samt fördjupad demokrati. Tvåkammarriksdagen del 1 s. 103,

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=200461&i_word=adolf%20hedin.

⁶⁵ Riksdagens protokoll 1903 AK motion no 88.

hälsovårdsåtgärd istället för ordningsföreskrifter. Kvinnorna borde därför lyda under hälsovårdsmyndigheten istället för under polisen. Undersökningarna borde ske av kvinnliga biträden och kvinnliga läkare. Offentliga uppfostringsanstalter eller räddningshem för att hindra unga kvinnor att hamna i prostitutionen borde upprättas.⁶⁶

Sammanfattningsvis yrkade motionärerna att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att Kungl. Maj:t skulle ”*genom sakkunniga representanter för hygien, rätten och moralen utreda, hvilka åtgärder från samhällets sida böra vidtagas för att möta den växande faran af smittosamma könssjukdomars spridning, på ett humanare och tillika verksamare sätt än nu tillstädjes vid den olagliga reglementeringen af prostitutionen.*”⁶⁷

Motionen behandlades i andra kammarens tillfälliga utskott.⁶⁸ Utskottet gick först igenom de olika sidornas inställningar vad gällde reglementeringens sanitär sida och menade att i svenska läkaresällskapets svar på Federationens skrivelse 60 av 132 läkare menade att reformer i prostitutionsreglementet var behövliga. Att så många sakkunniga läkare var för en förändring tolkade utskottet som att det fanns sanitära skäl för en ändring. Vad gällde prostitutionsreglementets rättsliga sida menade utskottet att bestämmelserna borde underkastas en ny rättslig prövning. De ifrågasatte hur polismyndigheten kunde tillåtas att göra så långtgående inskränkningar i människors frihet som de faktiskt gjorde. Vad gällde den sedliga synpunkten menade utskottet att reglementeringen borde omorganiseras så att den moraliskt kunde stödjas även av den stora allmänheten. Utskottet syftade här på det faktum att människor tilläts leva osedligt så länge de följde reglementeringens föreskrifter. Sammanfattningsvis stödde utskottet att andra kammaren skulle besluta att riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t genom sakkunniga representanter för hygien, rätten och sedligheten utreda vilka åtgärder som borde vidtagas för att på ett mer humant och verksamt sätt motarbeta de smittosamma könssjukdomarnas spridning.⁶⁹

I första kammaren tillstyrktes utskottets förslag och ärendet remitterades tillbaka till andra kammaren.⁷⁰ I andra kammaren bifölls utskottets hemställan.⁷¹

2.2.4 Reglementeringskommitténs betänkande

Reglementeringskommittén tillsattes den 6 november 1903. Kommitténs uppgift var att utreda vilka åtgärder som från samhällets sida borde vidtas

⁶⁶ Riksdagens protokoll 1903 AK motion no 88 s. 20ff.

⁶⁷ Riksdagens protokoll 1903 AK motion no 88 s. 25.

⁶⁸ Andra kammarens tillfälliga utskott 1903 utlåtande no 25.

⁶⁹ Andra kammarens tillfälliga utskott 1903 utlåtande no 25 s 16.

⁷⁰ Riksdagens protokoll 1903 FK no 42 s 33.

⁷¹ Riksdagens protokoll 1903 AK no 50 s 5.

för att på ett humanare och verksammare sätt än vad som för närvarande ägde rum motarbeta de smittosamma könssjukdomarnas spridning.⁷²

Kommitténs uppsättning ändrades flera gånger innan arbetet satte igång. Från början hade både kvinnliga och manliga läkare ur både den yngre och den äldre generationen funnits representerade. Den slutliga uppsättningen medlemmar bestod dock av manliga statstjänstemän. Kommitténs ordförande var häradshövding Johan Wold. Juristkåren representerades av hovrättsråden Bror Petrén och Carl Malmroth. Federationens sekreterare, byrådirektör Otto Westerberg, var den enda representanten för abolitionisterna. Läkarkåren representerades av Ivar Andersson, förste stadsläkare i Stockholm, J. E. Johansson, professor i fysiologi samt venerologen Magnus Möller.⁷³

Kommittén sammanträdde första gången 7 juni 1904 och betänkandet lades fram den 31 december 1910 och innehöll särskilda yttranden av Johansson och Westerberg.⁷⁴

Betänkandet bestod av fyra delar. Den första innehöll lagförslag och motiv och de andra tre delarna bestod av utredningar rörande prostitution och könssjukdomar. I del II behandlas Anderssons, Möllers och von Sydows *Berättelse öfver vid studieresor i vissa främmande länder gjorda iakttagelser rörande bekämpandet af de smittosamma könssjukdomarna mm* och *Redogörelse för i vissa länder gifna föreskrifter för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarna* av Malmroth. Del III innehöll *Statistisk utredning angående reglementeringen i Stockholm 1859-1905*, *Undersökning rörande frekvensen af smittosamma könssjukdomar i riket*, *De smittosamma könssjukdomarnas utbredning i Sverige 1822-1906*, alla tre av Johansson, samt *Statistisk undersökning angående skörlefvande kvinnors lefnadsförhållanden* av Lindblad. I del IV behandlades *Om de smittosamma könssjukdomarna* av Müllern-Aspegren, *Om de smittosamma könssjukdomarnas bekämpande i Sverige* av Malmroth, *Undersökningar i vissa frågor rörande de smittosamma könssjukdomarna* av Möller, *Om soudenörsväsendet* av von Sydow, *Öfversikt af de i vissa länder gällande lagbestämmelser om utvisning af utlänningar* av von Sydow samt *Redogörelse för "Tyska sällskapet för bekämpande af könssjukdomarna" tredje kongress i Mannheim den 24 och 25 maj 1907* av Johansson och Möller.

Först redogjorde kommittén för könssjukdomarna, deras utredning och sociala betydelse, prostitutionen, lagstiftningen för hämmande av könssjukdomarna, abolitionismen samt reformrörelse i Sverige.⁷⁵

Vad gällde det förebyggande arbetet för spridningen av könssjukdomarna ansåg kommittén att man först och främst skulle "söka förå allmänheten

⁷² Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 110.

⁷³ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 9ff.

⁷⁴ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 10 och 12.

⁷⁵ Reglementeringskommitténs betänkande del I. s. 15ff.

att taga sig i akta för smitta". Detta kunde på bästa sätt ske genom en allmän folkkuplysning om de smittsamma könssjukdomarnas natur och smittofarlighet. Upplysningen borde bedrivas vid rikets allmänna undervisningsanstalter för de ungdomar som ansågs mogna för den sortens undervisning och upplysning och röra undervisning om sjukdomarna och deras faror. Genomgripande reformer på den sexuella pedagogikens område var nödvändiga och dessa kunde bara genomföras med skolans hjälp. Hur undervisningen borde ske ansåg dock kommittén falla utanför dess uppdrag. Även vuxna behövde upplysning och denna kunde ske genom föreläsningar. Ett annat mål var att få de redan smittade att söka vård. I kombination med detta borde man möjliggöra att vård kunde ges lättare och mer skyndsamt. I syfte att göra sjukhusvården mer tilltalande föreslogs att de sjuka skulle placeras på vanliga sjukhus istället för på kurhus. Man föreslog även en underlättad ambulatorisk sjukvård.⁷⁶

Kommittén övergick sedan till frågan om hur smittspridning genom äktenskapet kunde undvikas. Kommittén förordade ett allmänt förbud mot giftermål om den ena parten var smittad.⁷⁷

Kommittén konstaterade även att det var av stor vikt att man beredde lämplig skyddsuppfostran åt sexuellt vanartade minderåriga flickor då detta skulle ha stora effekter på prostitutionen och på bekämpandet av könssjukdomar. Frågan ansågs dock ligga utanför kommitténs beslutsområde.⁷⁸

Därefter diskuterades frågor av straffrättslig natur. Först sökte man besvara frågan om och i så fall i vad mån utsättandet för eller överförandet av dylik sjukdom borde utgöra föremål för straff. Kommittén ansåg att detta borde straffbeläggas och föreslog fängelse eller böter.⁷⁹

Kommittén ansåg vidare att "utomäktenskapliga könsförbindelser i allmänhet" inte skulle kriminaliseras. Man ansåg att de väckte ringa eller ingen förargelse och att en kriminalisering skulle innebära ett alltför stort ingrepp i den personliga integriteten och även att en kriminalisering kunde innebära att den sjuke avstod från att söka vård. Utomäktenskapliga förbindelser kränkte inte heller någon annans rätt.⁸⁰

Kommittén hade dock en annan uppfattning när det gällde utomäktenskapliga förbindelse när det gällde "*ett vanemässigt hängifyvande åt otukt i förvärvssyfte eller med andra ord prostitution*". Prostitutionen borde på det nära samband som fanns mellan prostitution och könssjukdomar behandlas annorlunda. Det fanns dock skäl som talade emot en allmän kriminalisering av prostitution. De kvinnor som hade ett hederligt arbete och någon gång prostituerade sig vid sidan av detta ansågs ha en

⁷⁶ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 113ff.

⁷⁷ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 149.

⁷⁸ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 84.

⁷⁹ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 161ff.

⁸⁰ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 176ff.

ringa demoraliserande inverkan på sedligheten och endast en liten del av dessa kvinnor övergick till ”helyrkesprostitution”. Ett straffrättsligt ingripande mot dessa kvinnor kunde resultera i att de förlorade sitt arbete och gick över till att prostituera sig på heltid. Kommittén hade dock en annan syn på de så kallade ”helyrkesprostituerade”.⁸¹ De helyrkesprostituerade kvinnorna sårade genom sitt sedeslösa levnadssätt den allmänna anständighetskänslan och deras demoraliserande inverkan på befolkningen förgiftade den moraliska uppfattningen i samhället. De rörde sig dessutom i offentligheten när de sökte upp sina kunder. De störde den allmänna ordningen genom fylleri och oljud och de stal från sina kunder. Ett annat skäl var givetvis att kvinnorna bar på smitta. Kommittén ansåg att de skulle fortsätta att lyda under lösdriverlagens bestämmelser.⁸²

Kommittén bestred att bestämmelser om helyrkes prostituerade skulle hindra kvinnor från att bestämma om sin egen kropp och menade att bestämmelsen endast visade att man fördömde prostitution som förvärvskälla. Man försvarade även det faktum att endast kvinnor straffades med argumentet att samhället inte bestraffade kvinnornas sexualitet utan deras hela levnadssätt och det faktum att de levde på prostitution. Att antalet manliga prostituerade var så oerhört få berodde på mäns och kvinnors olika natur.⁸³

Vidare förnekade kommittén inte att många kvinnor drevs till prostitution p g a nöd men att nöden inte borde driva dem från hederligt arbete då det fanns många arbetstillfällen. Man bestred även att man genom straffbarheten bestraffade fattigdomen eftersom i så fall många andra brott skulle vara föremål för samma orättvisa.⁸⁴

Kommittén diskuterade därefter den sanitära tvångslagstiftningen. Kommittén ansåg att en sådan lagstiftning kunde anses försvarbar om den var verksam, moraliskt tillfredsställande, innebar likhet inför lagen vad gällde klass och kön samt ej innebar onödiga inskränkningar i den personliga friheten. Med bakgrund av dessa krav ansåg kommittén att tvångsförfarande p g a anmälan av läkare kunde komma ifråga. Man föreslog dessutom att läkaren skulle försöka utröna hur och av vem patienten blivit smittad och att läkaren skulle anmäla detta till tjänsteläkaren.⁸⁵

Man övergick därefter till frågan om reglementeringssystemets sanitära värden. Även om den enda anledningen till systemets införande inte varit den sanitära utan att det även införts i den allmänna ordningens och sedlighetens intressen menade man att om systemet inte ansågs värdefullt fanns det ingen anledning att behålla det. Om det var värdefullt borde frågan

⁸¹ Reglementeringskommitténs betänkande del I s. 191 ff.

⁸² Reglementeringskommitténs betänkande del I s. 196.

⁸³ Reglementeringskommitténs betänkande del I s. 193f.

⁸⁴ Reglementeringskommitténs betänkande de. I s. 194.

⁸⁵ Reglementeringskommitténs betänkande del I s. 288.

dock diskuteras vidare. Genom att jämföra sjukdomsfrekvensen i länder med och utan systemet samt jämföra länderna under den tid systemet var i bruk med tiden efter dess avskaffande kom man fram till att det var omöjligt att dra några slutsatser om systemets effekter eftersom det bl a var svårt att få en bild av prostitutionens verkliga omfattning. Man menade dock att systemet i sanitärt hänseende möjligtvis hade ett visst värde men att detta var avsevärt mycket lägre än man i allmänhet trott.⁸⁶

Smittade kvinnor internerades visserligen men den minskning av smittofaran som detta medförde var enligt kommittén så liten att den knappast spelade någon roll. Reglementeringssystemet ingav dessutom en falsk säkerhetskänsla av att de kvinnor som var inskrivna var smittofria. Dessutom vågade de kvinnor som prostituerade sig i hemlighet inte söka läkarvård då de var rädda för att bli inskrivna. Kommittén gjorde även juridiska, sociala och moraliska invändningar mot reglementeringssystemet. Juridiskt sett pekade man på det stora godtycket i regleringen. Socialt sett menade man att systemet avskiljde en grupp människor som en särskild pariaklass bland befolkningen och stämpeln som sattes på en kvinna vid inskrivningen skapade en klyfta mellan henne och samhället och systemet utgjorde därför en stor orättvisa. Vidare menade kommittén att man på ett moraliskt plan kunde invända att reglementeringssystemet var ägnat att upprätthålla förställningen om prostitutionen som en nödvändig samhällsföreteelse. Systemet bidrog ju inte till att minska prostitutionen utan endas att hålla den "anständig" och till att sken av att den var laglig. Inskrivna kvinnor hade även svårt att få ett hederligt arbete då inskrivningen lade band på deras personliga frihet och fyllde dem med uppgivenhet. Kommittén ansåg sammanfattningsvis att de uteblivna sanitära vinsterna i kombination med systemets övriga brister gjorde att det borde avskaffas.⁸⁷

Vidare granskade man den s k nyreglementarismen d v s ett system som skulle behålla grundprincipen men utan de problem som var förknippade med det aktuella reglementeringssystemet. Kommittén menade här att det vore omöjligt och att en sådan reglering skulle innebära ett legaliserat godtycke.⁸⁸ Inte heller stickprovssystemet godkändes. Dock föreslog kommittén anmälan till tjänsteläkare av bland annat personer som åtalats för spridande av smittosam sjukdom, personer som enligt lösdriverilagen varnats eller häktats för yrkesmässig otukt.⁸⁹

Kommittén föreslog att sanitärt tvångsingripande skulle kunna användas mot tre olika grupper. För de första skulle det kunna användas mot patienter som läkare uppgett utgöra smittkällor, för de andra mot personer som enligt lösdriverlagen varnats eller häktats för yrkesmässig skörlevnad och för de tredje mot personer som ställts under åtal för vissa brott och den tilltalade skäligen kunde misstänkas vara smittad med smittsam könssjukdom och särskilt farlig för smittans utbredande. Först skulle den anmälda försöka

⁸⁶ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 393.

⁸⁷ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 402.

⁸⁸ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 430.

⁸⁹ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 443ff.

övertalas att självmant genomgå besiktning och läkarbehandling om sådan var nödvändig. Dessa frågor skulle inom varje hälsovårdsdistrikt handhas av en sundhetsinspektör. Sundhetsinspektören fick inte själv besluta om tvångsomhändertagande utan det skulle hälsovårdsmyndigheten göra. Bestämmelserna var omgärdade av sträng sekretess.⁹⁰ Kommittén föreslog att bestämmelserna skulle fastställas i lag i Förslag till Lag angående åtgärder mot utbredande af smittosamma könssjukdomar.⁹¹

Professor J E Johansson reserverade sig mot kommitténs förslag på två punkter, dels vad gällde bestämmelserna om helyrkesprostituerade och dels uppspårandet av s k smittokällor och därmed sammanhängande tvångsbesiktning och tvångsbehandling. Johansson ansåg det märkligt att man kriminaliserade de prostituerade kvinnornas *levnadssätt* när man alltid annars kriminaliserade *handlingar*. Att dela upp kvinnorna i helyrkes- och halvyrkesprostituerade var enligt Johansson förenat med stort godtycke och att man tog hänsyn till ifall kvinnan hade anställning eller ej var irrelevant och förenat med stor orättvisa. Johansson menade att även det nya systemet legaliserade skörlevnad och att anställningen blev det villkor på vilket rättigheten till skörlevnaden förvärvades. Det fanns heller ingen skarp gräns mellan vad som var helyrkes- och halvyrkesprostitution utan det kunde växla från månad till månad. Uppdelningen existerade endast på pappret.⁹² Då kommitténs motiv till att kriminalisera helyrkesprostitutionen var dennas påstådda farlighet borde det kunna presenteras bevis för detta. Det hade dock inte gjorts, enligt Johansson. Ingenting tydde enligt Johansson på att den s k helyrkesprostitutionen skulle vara farligare och hade svårt att se kommitténs motiv. Johansson ansåg det även mycket olämpligt att behålla lösdruvarlagen med möjlighet till tvångsarbete. Inte minst kvinnorna själva upplevde det som mycket orättvist att de själva kunde dömas till tvångsarbete medan männen gick fria.⁹³

Johansson ansåg sammanfattningsvis att förslaget innebar ”*en legalisering av reglementeringen, sedan man borttagit ordningsföreskrifterna och de regelmässiga inställelserna å byrån*”.⁹⁴

Johansson vände sig även emot kommitténs förslag till åtgärder mot smittokällor. Han menade att det aktuella förslaget var förbundet med ett antal olägenheter. Det skulle innebära en ökad byråkratisering och att medborgare skulle komma att trakasseras och bli utsatta för obehag. Patienterna kunde exempelvis lämna oriktiga uppgifter om varandra. Bestämmelsen skulle även innebära onödiga ingrepp i den personliga friheten.⁹⁵ Lösningen borde enligt Johansson istället vara ökad tillgång till

⁹⁰ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 484.

⁹¹ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 15 ff.

⁹² Reglementeringskommitténs betänkande del 1 525ff.

⁹³ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 527f.

⁹⁴ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 559.

⁹⁵ Reglementeringskommitténs betänkande del 1s. 560f.

billig och diskret vård. Myndigheterna borde istället ingripa mot de ställen där prostitutionen fanns som partihotell och flickställen.⁹⁶

Betänkandet togs emot positivt av Fredrika Bremerförbundet med undantag av de bestämmelser som gällde om helyrkesprostituerade. Man var imponerad av utredningen som man menade var fördomsfri och räknade med sociala frågor på ett sätt som inte tidigare varit möjligt. Man var dock kritisk mot det faktum att kvinnans anställning skulle vara bestämmande för om hon skulle räknas som helyrkesprostituerad och menade att bestämmelsen lämnade ett stort utrymme för godtycke.⁹⁷

2.2.5 Lex Veneris- propositionen

Den proposition (Förslag till lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, proposition 154) som följde på reglementeringskommitténs betänkande, anslöt sig i väsentliga delar till kommitténs förslag men avvek från det på tre punkter. Den första skillnaden bestod i en utsträckning av den sanitära kontrollens räckvidd. I propositionen föreslogs att alla smittade skulle omfattas av tvångsåtgärderna, till skillnad från betänkandet vari det förordades att personer som kunde anses vara särskilt farliga, d v s könssjuka som anmälts som smittokälla, personer som ställts under åtal för vissa brott eller som p g a skörlevnad blivit föremål för behandling enligt lösdrivarlagen. Den andra skillnaden bestod i att den v kommittén föreslagna anmälningsskyldigheten för läkare vid varning för lösdriveri p g a skörlevnad togs bort. En sådan bestämmelse skulle inte skilja sig från reglementeringssystemet och var enligt propositionens författare utan berättigande då reglementeringssystemet var behäftat med moraliska, sociala och rättsliga brister. Den tredje skillnaden bestod i en förenkling av själva tvångsförfarandet. Man föreslog även en upphävning av reglementeringssystemet och närliggande lagar. Man menade dock att lösdrivarlagen skulle fortsätta att tillämpas på skörlevande kvinnor då det snart skulle komma en ny utredning som skulle behandla detta.⁹⁸ Propositionen antogs och en ny, könsneutral smittskyddslag trädde ikraft.

⁹⁶ Reglementeringskommitténs betänkande del 1 s. 574ff.

⁹⁷ Dagny 1911 s. 74f.

⁹⁸ Förslag till lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar” bihang till Riksdagens protokoll 1918, 1 samlingen 8 bandet Prop 154.

2.3 Reglementeringssystemets tillämpning

2.3.1 Reglementeringssystemet i Stockholm

Under 1840- talet var Kurhusdirektören⁹⁹ i Stockholm bekymrad över det stora antal personer som intagits på kurhus med anledning av venerisk smitta.¹⁰⁰ År 1846 fanns exempelvis 1656 personer intagna på kurhus för behandling och stadens största kurhus var överfullt. Kurhusdirektören menade att 1812 års cirkulär inte var tillräckligt för att komma tillrätta med spridningen av den veneriska smittan och ansökte därför i december 1846 hos stadsnämnden¹⁰¹ om att polisen borde ges tillåtelse att upprätta förteckningar över vissa kategorier av kvinnor samt ålägga dem läkarundersökning två gånger per vecka. Den 25 januari 1847 lade han fram ett färdigt förslag som bifölls av stadsnämnden. Direkt efter beslutets godkännande vidtog kurhusdirektören åtgärder och anställde två besiktningsläkare. Detta dokument, 1847 års medicinska formulär, blev ledande för regleringen av och kampen mot veneriska sjukdomar i Stockholm. En grupp kvinnor som arbetade på kaffeställen och kunde antas vara prostituerade skildes av som smittkälla. Speciell fokus låg på kvinnor som enligt cirkuläret från 1812 redan stod under polisens kontroll. Regleringen innehöll inga levnads- eller ordningsregler utan endast regler om veckovis besiktningar och skiljde sig alltså från 1812 års kungliga cirkulär på så sätt att kvinnorna nu även formellt var i fokus för kontrollen. Enligt Lundquist förekom inget organiserat samarbete mellan polis och hälsovård, vilket försvårade kontrollen.¹⁰²

Tvångsbesiktningar av dessa kvinnor infördes och man anställde två läkare som skulle utföra besiktningarna i särskilda lokaler. Under besiktningarna skulle även två poliser finnas med för att kontrollera ordningen och för att se till att de som var smittade inte skulle undandra sig behandling vid kurhus. Även män kunde besiktigas men detta var frivilligt.¹⁰³

⁹⁹ Kurhusdirektören hette Jakob Wilhelm Sprengporten. Han var både direktör för kurhuset och polischef och hade alltså stort inflytande över beslutet att införa ett reglementeringssystem. Svanström 2006 s. 56.

¹⁰⁰ Vid kurhuset behandlades patienter med könssjukdomar. Kurhuset låg ofta i särskilda avdelningar vid länssjukhuset. Lundberg 1999 s. 14.

¹⁰¹ Stadsnämnden inrättades genom kungl. stadga för fattigvården i Stockholms stad 1843. Under stadsnämnden som överstyrelse lydde, förvaltade av särskilda direktioner, vissa fattigvårds- och sjukvårdsanstalter. Stockholms stad, kommunstyrelsen: PM 2006 RI (Dnr 023-1484/2006)

¹⁰² Welander s. 24., Lundquist s. 69.

¹⁰³ Welander 27f.

Problemet med spridningen av de veneriska sjukdomarna kvarstod dock och frågan uppmärksammades av Svenska Läkaresällskapet som 1855 tog upp frågan till diskussion och hänsköt frågan till överståthållarämbetet för behandling. Överståthållarämbetet tog upp frågan till behandling men då man vände sig till Läkaresällskapet för förslag om åtgärder inkom inte sällskapet med något svar. Överståthållarämbetet vände sig då år 1858 istället till poliskåren i Stockholm som avgav en skrift med förslag till ny reglementering. Förslaget antogs med marginella ändringar av Överståthållarämbetet och besiktningsbyrån påbörjade sin verksamhet den 1 juli 1859.¹⁰⁴

För medicinsk och polisiär kontroll över kvinnorna upprättades en besiktningsbyrå. Den medicinska avdelningen, som stod under ledning av överläkaren vid kurhuset, utgjordes av de besiktningsläkare som antogs av kurhusdirektionen. Polisavdelningen lydde under överståthållarämbetet. Den bestod av en föreståndare och två konstaplar som antogs av överståthållarämbetet. De skulle samverka med den övriga polisen i sitt arbete.¹⁰⁵

I reglementeringen från Stockholm beskrevs en prostituerad kvinna som *"hvar och en qvinna, som låter sig till skörlefnad bruka"*, och sade alltså ingenting om ifall kvinnan försökte försörja sig på prostitution eller ej. Efter en revidering 1875 finns ordet "prostituerad" med och beteckningen ändrades till *"hvar och en kvinna, som bevisligen idkar skörlevnad såsom yrke"*. De kvinnor som tidigare hade besiktigats beskrevs som "lösa och liderliga".¹⁰⁶

De prostituerade kvinnorna var tvungna att två gånger varje vecka genomgå en läkarbesiktning på prostitutionsbyrån. De registrerades i en särskild bok där namn, utseende, ålder, födelseort, bostad, föräldrar, föregående sysselsättning och övriga levnadsförhållanden samt anledningen till varför kvinnan sysslade med prostitution antecknades. Det antecknades även om hon hade några könssjukdomar och i så fall vilka och om hon fått någon behandling för detta. Enligt reglementeringen skulle kvinnorna föra ett tyst och stilla leverne, de fick inte ropa på andra personer från bostaden, de fick inte visa sig i fönstret med ljuset tänt inomhus utan skulle täcka sina fönster med gardiner, de fick aldrig heller vistas utomhus efter klockan 11 på kvällen. När de visade sig utomhus skulle de bära anständiga kläder "och icke genom utmärkande utstyrsel i sin klädedräkt söka ådraga sig uppmärksamhet". De fick inte gå flera i sällskap fram och tillbaka, de fick inte utan anledning stanna och tilltala personer eller på annat sätt försöka få deras uppmärksamhet. De fick inte vara på caféer, värdshus eller sitta längst fram på teatern. När de bytte bostad eller flyttade ifrån staden skulle de meddela polisen. Slutligen fick de inte ta emot besök av personer, "som uppenbart tillhöra gosseåldern". Om hon inte följde dessa föreskrifter trädde bestämmelserna om försvarslösa, dvs "lösdrivare" in. Hon

¹⁰⁴ Welander s. 29, Lundquist s. 70, Svanström 2003 s. 195f.

¹⁰⁵ Staf s. 420.

¹⁰⁶ Reglementeringen i Stockholm §1.

behandlades då enligt dessa bestämmelser och kunde dömas till straffarbete från tre månader upp till ett år.¹⁰⁷

Det fanns flera skäl till att en prostituerad kvinna kunde bli befriad från besiktningar. För det första kunde hon bli befriad under en kortare tid om hon var gravid, precis genomgått en förlossning samt i andra fall när ansvarig läkare bedömde att en kortare befrielse kunde vara lämplig. Hon kunde vidare bli befriad ”tills vidare” då hon anmält att hon önskade återgå till en ”anständig vandel” och polismästaren kunde gå i god för att hon skaffat sig ett arbete eller att hon på något annat sätt kunde försörja sig. I så fall övervakades hon tre månader efter befrielsen och om det inte inkom några klagomål på henne under denna tiden så avfördes hon från besiktningssboken. Slutligen kunde hon ”tills vidare eller definitivt” befrias från besiktning när föräldrar eller andra målsmän anmälde att de kunde erbjuda henne tjänst eller annan tillflyktsort. Det hade också förekommit att kvinnor helt sonika bröt upp från staden och flyttade utan att anmäla detta. Men denna företeelse förekom knappt efter 1875 då reglementet reviderades. Det beslöts att kvinnorna skulle lämna ifrån sig sitt prästbevis när de skrev in sig vid prostitutionsbyrån. Eftersom prästbeviset var kvinnornas enda identifikationshandling blev det omöjligt att utan detta lämna staden för att söka arbete någon annanstans.¹⁰⁸

2.3.2 Reglementeringssystemet i Malmö

Efter att polisstyrkan i Malmö länge ansetts som otillräcklig beslöt magistraten den 30 juli 1842 att förordna en duglig och pålitlig polisuppsyningsman. Denne skulle bli chef för både den egentliga polisbetjäningen och för de olika väktareinstitutionerna. Samtidigt tillkom den första ”Instruktion för Polisbetjäningen i Malmö”. Polisbetjäningens allmänna uppgift var att förekomma eller anmäla brott, övervaka den allmänna ordningen och tjänstgöra som spaningspolis. En särskild uppgift var att eftersöka lösdrivare. I denna grupp ingick prostituerade kvinnor.¹⁰⁹

1874 omorganiserades polisen på nytt vilket främst berodde på att det väktarsystem som på grund av upprepade eldsvådor i staden införts flera år tidigare ansågs föråldrat. Beslutet att organisera om polisväsendet skedde efter att Kungl. Maj:t 1873 godkänt de förändringar som föreslagits i stadsfullmäktiges beslut. Omorganisationen bestod bland annat i att en polismästare skulle utses och tisdagen den 26 augusti 1873 utnämnde Kungl. Maj: Philip Wester till polismästare. Knappt sex månader senare föreslog han i stadsfullmäktige att stadens polisväsende skulle omorganiseras. Han föreslog att två polisavdelningar skulle upprättas. Den första skulle vara en detektivavdelning, som även skulle fungera som

¹⁰⁷ Reglementeringen i Stockholm §7.

¹⁰⁸ Svanström 2006 s 86f.

¹⁰⁹ Hansen s. 20f.

sedlighetspolis, och bestå av en överkonstapel och två konstaplar. Den andra avdelningen skulle bestå av en ordnings- och sundhetspolis och skulle under befäl av en kommissarie lyda under polischefen. Westers förslag godkändes och omorganisationen trädde ikraft den 1 april 1874. Under hösten 1874 utsågs till stadsfiskalen Nils Aschan och poliskommissarie Anders Bengtsson till tillsyningsmän över försvarslösa.¹¹⁰

Wester aktualiserade frågan om besiktning av prostituerade kvinnor i ett brev till stadsfullmäktige i april 1874. Han menade att det fanns ett behov av en besiktningsbyrå i staden eftersom det enligt honom förekommit alltför många lösa fabriksarbetare i staden. Han föreslog därför att stadsfullmäktige antingen skulle ålägga någon av stadsläkarna att handha besiktningsverkamheten eller ge någon annan läkare i uppdrag att fungera som besiktningsläkare.¹¹¹

Ärendet remitterades till förste stadsläkaren August Falck som höll med polismästaren om att prostitutionen var en viktig fråga. Även Falck förordade inrättandet av en besiktningsbyrå. Stadsfullmäktige godkände Westers förslag och en besiktningsbyrå inrättades. En direkt förutsättning för införandet av reglementeringen var tillsättandet av Aschan och Bengtsson som tillsyningsmän samt det medicinska formuläret från 1847.

Under 1880- talet ansåg dock Wester att de befogenheter som polisen hade genom besiktningsbyrån inte var tillräckliga för att komma tillrätta med de ordningsproblem som de prostituerade kvinnorna enligt honom gav upphov till. Den 4 november 1888 ansökte han därför till magistraten om att en poliskammare¹¹² skulle inrättas. En poliskammare var en slags polisdomstol där enklare mål, bland annat lösdrivarmål, behandlades. Magistraten ingav en ansökan till Kungl. Maj:t som den 18 maj 1888 godkände förslaget och förordade att det i Malmö skulle inrättas en poliskammare. Polismästaren skulle föredraga och delta i avgörandet av de handlagda ärendena. Magistraten upprättade den 14 augusti förslag till instruktion för polismästaren och förslaget godkändes av Kungl. Maj:t. Enligt instruktionen skulle polisväsendet i Malmö handhas av poliskammaren med polismästaren som beslutande. Polismästaren skulle varje söckendag hålla session i poliskammaren för handläggning av ärenden rörande lösdrivares behandling. I polismästarens uppgifter ingick även att vidta behöriga åtgärder mot spridandet av veneriska sjukdomar. Polismästaren blev i och med inrättandet av poliskammaren alltså den person som formellt handlade lösdriverimålen och som innehade den tvångsmakt som krävdes för tillämpningen av reglementeringen.¹¹³

¹¹⁰ Hansen s. 27f, s. 33f.

¹¹¹ Protokoll 27:5 1875 no 55.

¹¹² En poliskammare var en avdelning vid polisen som förberedde och handlade ärenden till magistraten samt hade domsrätt över förseelser mot polisförfattningar som exempelvis reglementeringssystemet. Staf s. 378.

¹¹³ Hansen s. 42ff, Lundquist s. 130f.

År 1887 utnämndes Lars Adler till polismästare. Han utfärdade ”underrättelser för besiktningsskyldiga kvinnor i Malmö” d v s ordningsföreskrifter för de kvinnor som redan var underkastade besiktningsskyldighet. Enligt Lundquist förekommer inga hänvisningar till eller diskussioner om beslutet i stadsfullmäktigs protokoll. Det godkändes inte heller av Kungl. Maj:t och tillkom alltså efter beslut av en enskild tjänsteman.¹¹⁴

Det var alltså polisens detektiva avdelning som skötte uppsynen över stadens prostituerade kvinnor. De hade hjälp av ordningspolisen som förstärkte bevakningen på de gator där kvinnorna brukade uppehålla sig och rapporterade till detektiva avdelningen om kvinnor som upprepade gånger påträffats ute nattetid i ”osedligt syfte”. Om det vid förhör framkom att kvinnan försörjde sig på ”skörlevnad” ansökte överkonstapeln hos Poliskammaren om att kvinnan skulle bli besiktningsskyldig och skrevs därefter in av Poliskammaren om ansökan bifölls.¹¹⁵

I reglementet, som formellt hette ”underrättelser för besiktningsskyldiga kvinnor i Malmö”, fastställdes det skyldighet för de inskrivna kvinnorna att en gång i veckan genomgå medicinsk undersökning. Om kvinnan underlät att komma till besiktningen kunde hon hämtas för tvångsbesiktning. Om hon bytte bostad eller lämnade staden skulle detta meddelas polisen.¹¹⁶ Kvinnor som var besiktningsskyldiga hade ej tillträde till stadens större hotell och fick inte sitta på de främsta raderna på teatern. Mellan maj och september fick de inte utan tillstånd uppehålla sig på Florateatern eller i Kungsparken. De fick inte vistas på gator, torg eller andra allmänna platser efter klockan tio på kvällen och efter klockan 5 fick de inte vistas på Stortorget, Gustav Adolfs torg, Södergatan, Östra Hamngatan, Norra Vallgatan mellan Västra Hamngatan och Bruksgatan, Adelgatan, Frans Suellsgatan, Kansligatan eller Kyrkogatan.¹¹⁷ Om inte reglerna följdes kunde kvinnan bli dömd till tvångsarbete enligt lösdrivarlagen.¹¹⁸

Besiktningarna ägde rum i besiktningsbyråns lokal och ägde rum på lördagar. Mot en avgift om två kronor kunde besiktningen ske i läkarens bostad. Om en kvinna uteblev från denna besiktning ålades hon att komma på den allmänna besiktningen följande lördag. Hon kunde även komma överens med läkaren om att besiktningen skulle ske i hennes egen bostad.¹¹⁹ Fördelen med detta var att besiktningen skedde enskilt och kvinnan slapp alltså utsättas för utomståendes blickar.

Överkonstapeln gjorde ofta hembesök hos kvinnorna för att se till att de inte hade andra kvinnor som de skulle kunna locka in i prostitutionen inneboende hos sig. Ordningspolisen rapporterade även till distriktpolisen

¹¹⁴ Lundquist s. 133f.

¹¹⁵ Lundquist s. 135f.

¹¹⁶ Reglementeringen i Malmö §1.

¹¹⁷ Reglementeringen i Malmö §3.

¹¹⁸ Reglementeringen i Malmö §4.

¹¹⁹ Reglementeringen i Malmö §1.

om kvinnor som setts ”stryka omkring nattetid i osedligt syfte”. Överkonstapeln hörde sig då för med kvinnans grannar och värdfolk och om han blev övertygad om att hon prostituerade sig kallades hon in till förhör. Ansågs det under förhöret bevisat att hon försörjde sig på prostitution gjordes en hemställan till poliskammaren om att kvinnan skulle skrivas in.¹²⁰

Enligt Lundquist medförde inte enstaka missade besiktningar eller enstaka överträdelser av ordningsbestämmelserna att kvinnan omhändertogs enligt lösdrivarlagen utan lagen tillämpades bara i de fall då kvinnan upprepade gånger brutit mot ordningsreglerna, fört oväsen eller stört grannarna.¹²¹

Även om reglementet tillkommit med Stockholmsreglementet som förebild fanns det flera skillnader mellan de två reglementena. Malmöreglementet har inga bestämmelser om besiktningsskyldiga kvinnorna. I Malmö skulle kvinnorna besiktigas en gång per vecka, i Stockholm två. En enskild besiktning kostade två kronor i Malmö och en krona i Stockholm. Till skillnad från Malmöreglementet innehöll Stockholmsreglementet bestämmelser om när en kvinna kunde befrias från besiktning. Stockholmsreglementet innehöll även mer detaljerade ordningsbestämmelser än Malmöreglementet. Lundquist påpekar att det faktum att Malmöreglementet var mindre detaljerat lämnade ett ökat godtycke för tillämpningen men påpekar att det är omöjligt att veta hur det stod till med detta i verkligheten.¹²²

Reglementeringen avskaffades i Malmö år 1908, alltså 10 år innan den avskaffades i Stockholm. Den upphävdes av polismästaren. Inga nya kvinnor hade skrivits in under de fem senaste åren och år 1908 fanns det endast 15 besiktningsskyldiga kvinnor i staden. Enligt Lundquist bör förklaringen till avskaffandet sökas i Lars Hårlemans agerande. Lars Hårleman tillträdde posten som polismästare i Malmö år 1904 och var motståndare till reglementeringssystemet. Han menade att *”Reglementeringen innebär ju, att lösdrivarlagen sättes ur funktion med avseende å sådana prostituerade, som följa reglementet. Under ett reglementeringssystem tolereras den inskrivna prostitutionen på de villkor reglementet uppställer och lösdrivarlagen tillämpas icke med syfte att motarbeta prostitutionen utan endast för att intvinga den under reglementet. Genom en skärpning av myndigheternas förfarande kan erinras, att flera kvinnor inskrivas, men något tillbakaträngande av prostitutionen följer icke härav. Upphäves däremot reglementeringen, träder lösdrivarlagen omedelbart i funktion, och därigenom få myndigheterna i sin hand ett verksamt medel för prostitutionens motarbetande med resultat, att man kan tränga den tillbaka och bliva kvitt dess mest framträdande former.”*¹²³

¹²⁰ Lundquist s 135.

¹²¹ Lundquist s 138.

¹²² Lundquist s 135.

¹²³ Riksdagens protokoll 1918 FK del 39 s. 42.

Några anteckningar i stadsfullmäktiges protokoll vid tiden för reglementeringens avskaffande finns inte men det är troligt att det var Hårlemans inställning som låg till grund för avskaffandet. Till stöd för denna tes är även det polisprotokoll från 1905 enligt vilket Hårleman utfärdade en order som innebar att prostituerade kvinnor som uppehöll sig på utskänkingsställen skulle intagas till förhör och behandlas enligt lösdrivarlagen.¹²⁴

2.3.3 De prostituerade kvinnorna

Kvinnorna skrevs alltså in i Detektiva Polisens förteckning över lösaktiga och prostituerade kvinnor. Uppgifter om namn, bostad, födelsedatum och födelseort och när hon skrevs in första gången fylldes i. Vidare gjordes anteckningar om hennes hårfärg och ögonfärg, hennes längd och kroppsform samt hennes ansiktsform. Mun, panna, näsa och haka kunde beskrivas i termer som örnsvängd, normal, hög eller låg. Uppgifter om hennes föräldrars namn och yrke skrevs ner. Under rubriken förutvarande sysselsättning och levnadsomständigheter beskrevs hennes levnadshistoria. Här fanns uppgifter om när och var hon konfirmerat sig, tidigare yrken och bostadsyrken samt i flera fall när hon blivit ”förförd”, det vill säga när hon haft sin första sexuella upplevelse. Efterhand som det blev aktuellt skrevs uppgifter om eventuell vistelse på kurhus, var besiktningen skedde samt om och när hon blivit befriad från besiktning.¹²⁵

Sammanlagt skrevs ungefär 300 kvinnor in i polisens förteckning. Alla kvinnorna var inte inskrivna samtidigt. Enligt Lundquist var antalet prostituerade i själva verket 3- 5 gånger större än det antal som angavs i polisens förteckning eftersom mörkertalet var stort.¹²⁶

I princip alla de inskrivna kvinnorna kom från underklassen. Flera av kvinnornas föräldrar var döda eller hade emigrerat till USA. Föräldrarna hade haft yrken som arbetskarlar, hästhandlare, snickare och smeder. Nästan alla kvinnorna hade börjat tjäna som piga redan i 12- 14årsåldern på olika gårdar i hembygden. Många av dem hade vuxit upp i byarna utanför Malmö eller Lund men flera kom även från Blekinge. En stor del av dem flyttade till Malmö i övre tonåren eller i 20- årsåldern för att arbeta vid någon av Malmös fabriker som exempelvis Malmö tobaks- och chokladfabrik eller vid Kockums. Efter en tid i staden skrevs de in på byrån. De flesta kvinnorna skrevs in när de var i tjugoårsåldern. En del var dock så unga som 16 år och en del var äldre. När systemet just hade införts var andelen kvinnor som skrevs in högre. Förklaringen till detta är förmodligen att dessa prostituerat sig under flera år och att de kvinnor som under de följande åren skrevs in, hamnade i förteckningen när de inte prostituerat sig så länge. Flera av kvinnorna hade binamn, så kallades exempelvis Agneta Johansson

¹²⁴ Poliskammarens protokoll 16/1 1905.

¹²⁵ Detektiva Polisens förteckning över lösaktiga och prostituerade kvinnor.

¹²⁶ Lundquist s. 145.

även Fy för Satan, Anna Smith för Svarta Anna och Johanna Persson för Det gungande skeppet.¹²⁷

Enligt uppgifterna i förteckningen besiktigades flera av kvinnorna hemma hos läkaren istället för på besiktningsbyrån trots att detta var dyrare. Flera av kvinnorna befriades en eller flera gånger från besiktning. Många gånger finns ingen förklaring till detta eftersom det inte finns någon anteckning om anledningen. Det kan dock antas att det i flera fall handlade om en tillämpning av lösdrivarlagen. I några fall har dock kvinnan slutligt avförts från listan eftersom hon gift sig. Flera av kvinnorna avskrevs även för att de avlidit. Flera avled mycket unga, i 30- 40årsåldern, efter upprepade vistelser på kurhus. Det är alltså troligt att dödsfallen berodde på obotlig syfilis. Den sista nyinskrivningen skedde år 1903, det vill säga hela fem år innan systemet avskaffades. Den största delen av kvinnorna hade befriats vid avskaffandet 1908 och då var endast femton kvinnor inskrivna. Det ökade antalet kvinnor som var befriade från besiktning från 1905 och framåt kan alltså ses som en skärpt tillämpning av lösdrivarlagen.

2.3.4 De prostituerades kunder

I sin avhandling ”Den disciplinerade dubbelmoralen” har Tommie Lundquist undersökt vilka de prostituerades kunder var. Han konstaterar att de fanns inom alla samhällsskikt trots att det material han undersökt ger olika bilder av vilka kunderna var. Skönlitteratur, brev och memoarer pekar på att huvuddelen av kunderna kom från de högre samhällsklasserna medan polisregister till största delen beskriver kunder ur de lägre samhällsklasserna. Lundquist menar att denna skillnad beror på brister i materialet. Han drar dock slutsatsen att priset för ett samlag, som var 2 kronor och motsvarade en arbetares dagslön, var alltför högt för att kundkretsen övervägande skulle kunna ha bestått av män från arbetarklassen. De prostituerade måste därför ha fått sina kunder ur högre samhällsskikt. Lundquist pekar vidare på skillnaden i äktenskapsvanor mellan de olika klasserna. Bland de högre samhällsklasserna gifte man sig sent och utomäktenskapliga barn var ovanligt. Bland de lägre klasserna gifte man sig yngre, utomäktenskapliga barn var vanliga och det förekom inte sällan att kvinnan redan var gravid vid bröllopet. Lundquist sluter sig därför till den åsikten att män ur de lägre samhällsklasserna kunde få utlopp för sin sexualitet tillsammans med kvinnorna från den egna klassen till skillnad från män från de högre sociala skikten. Han slutsats stöds även av det faktum att flertalet av de inskrivna prostituerade kvinnorna i Malmö hade sin sexuella debut med män ur sin egen samhällsklass.¹²⁸

¹²⁷ Detektiva Polisens förteckning över lösaktiga och prostituerade kvinnor.

¹²⁸ Lundquist s 218.

2.4 Den samtida debatten om reglementeringssystemet

2.4.1 Läkarnas syn

2.4.1.1 Svenska läkaresällskapets remissvar

1911 fick Svenska läkaresällskapet i uppgift av Medicinalstyrelsen att avge en remiss på betänkandet. Diskussionerna kom att skapa starka konflikter och ledde till att förbundets medlemmar splittrades i tre grupper; reglementarister, nyreglementarister och abolitionister. De konservativa reglementaristerna ställde sig emot kommitténs förslag och ansåg att inspektionerna och tvångsvården borde bibehållas. Nyreglementaristerna ställde sig bakom kommitténs förslag och abolitionisterna ville att de prostituerade kvinnorna skulle omfattas av samma regler som alla andra.¹²⁹

Frågan var mycket svårhanterlig för medlemmarna och mötena präglades av grälände. Det förekom även personangrepp på framförallt Johansson. Den 24 oktober 1911 fick sällskapet betänkandet på sitt bord.¹³⁰

Reglementaristerna ställde sig emot Johanssons reservation i betänkandet. Barn- och hovläkaren Carl Flensburg menade att den var skriven men den idealistisk syn på tingen och att Johanssons åsikter var oansvariga, farliga och lämnade samhället öppet för sjukdomarnas spridning. En annan av reglementaristerna, S. E. Henschen, menade att *”den kvinna som änger sin kropp åt den förste betalande, förtjänar ej aktning af samhället och har förlorat aktningen för sig själv och för sin kropp.”* Enligt honom var det samhällets skyldighet att skydda sig från de prostituerade.¹³¹

Nyreglementaristerna bestod till en stor del av läkare som deltagit i kommitténs arbete. Magnus Möller var för smittosparning och regelbundna tvångsinspektioner av de s k ”helyrkesprostituerade”. Han menade att tvångslagstiftningen var ett verkningsfullt redskap i kampen mot könssjukdomarnas spridning och undrade: *”Hvadan denna svårförståeliga liberalitet gentemot ett så uppenbart farligt och antisocialt lefnadssätt?”*¹³²

¹²⁹ Lundberg 2001 s. 31f.

¹³⁰ Lundberg 2001 s. 35.

¹³¹ Lundberg 2001 s. 36.

¹³² Lundberg 2001 s. 36f.

Abolitionisterna bestod av Johansson, en ung överläkare Fritiof Sandman, ytterligare en manlig läkare samt Karolina Widerström.¹³³ Hon ställde frågan om tvångsätgärder över huvud taget anstod personer som åtagit sig att hjälpa sin nästa såsom läkare gjorde. Hon ansåg, liksom Johansson, att könssjukdomarna inte kunde anses tillräckligt farliga för att avhjälpas genom tvångsvård utan att man istället borde satsa på information och de friskas ansvar att inte bli smittade.¹³⁴

Spänningarna inom sällskapet var så stora att man inte kunde enas om ett yttrande utan den 14 januari, då ärendet avslutades efter 3, 5 års debatt, överlämnades hela protokollet utan något definitivt utlåtande till Medicinalstyrelsen.¹³⁵

2.4.1.2 Edvard Welander

1904 kom Welanders¹³⁶ skrift ”Blad ur prostitutionsfrågans historia” ut. Här besvarade han en mycket av den kritik som Federationen hade mot reglementeringssystemet.¹³⁷

Som Welander skrev här att han ”att reglementeringssystemet var ”likställigt”. Kvinnorna utgjorde en mycket större sanitär fara än männen eftersom de hade flera samlag per dag, vilket inte deras kunder över huvud taget hade möjlighet att ha. Kvinnorna smittade alltså fler personer än männen och ett ingrepp i männens personliga frihet var därför inte berättigat. Welander underströk att fokuseringen på kvinnorna inte hade något att göra med att de var just kvinnor. Ifall det var män som prostituerade sig skulle de vara underkastade samma regler som de prostituerade kvinnorna.¹³⁸

¹³³ Karolina Widerström (1856- 1949) var Sveriges första kvinnliga läkare och gynekolog. Hon föddes i Helsingborg och tog sin läkarexamen 1888 i Stockholm där hon tillbringade sitt vuxna liv. Hon var en pionjär inom sexualupplysning och höll bland annat föreläsningar i hälsolära och sexuell hygien i folkskolor och för vuxna kvinnor i Stockholm och i andra städer. 1899 utkom hon med den uppmärksammade boken ”Kvinnohygien”. Hon drev även en populär privat praktik för kvinnor. I Svenska Läkaresällskapet propagerade hon tillsammans med J. E. Johansson starkt för reglementeringssystemets avskaffande.

¹³⁴ Lundberg 2001 s. 37.

¹³⁵ Lundberg 2001 s. 40ff.

¹³⁶ Edvard Welander (1846- 1917) var en av dem som ivrigast förespråkade reglementeringssystemet. Han var läkare och arbetade under 10 år som besiktningsläkare i Stockholm och blev sedan överläkare på smittsjukhuset S:t Görän. Han blev senare extra ordinarie professor i syfilidologi på Karolinska institutet 1896 och ordinarie professor 1980. Han gav ut flera böcker i ämnet där han argumenterade för systemets bevarande och dess förtjänster. Han var medlem av reglementeringskommittén.

¹³⁷ Federationen behandlas i avsnitt 2. 4. 3.

¹³⁸ Welander s 185.

De prostituerade kvinnorna betraktades, som redan tidigare beskrivits, som liderliga, d v s med en omåttlig sexuell lust, vilket ledde dem att prostituera sig. I ”Blad ur prostitutionsfrågans historia” resonerar Welander inte alls om ifall en ökad fokus på prostitutionens kunder bör övervägas. Det tas helt för givet att det är kvinnorna som bör besiktigas och tvångsintas om de är smittade av någon sjukdom.

Welander besvarade även de reglementeringsmotståndare som menade att det måste kännas förnedrande för kvinnorna att blotta sig för läkarens kritiska ögon. Han ansåg att ingen människa kan tro att en kvinna som när som helst är färdig att blotta sig för den första man hon träffar på skall såras i sin kvinnliga blygsamhet för att hon genomgår en läkarundersökning. Han höll inte med om att kvinnor visat motvillighet att genomgå besiktningarna och hävdade att i de fall det faktiskt hade hänt berodde detta inte på ”sårad blygsamhet” utan att kvinnan varit medveten om att hon bar på sjukdom och därför varit rädd att bli inlagd på sjukhuset.¹³⁹ Welander vände sig även mot de kritiker som menade att samhället genom reglementeringen legaliserade prostitutionen och beskyddade den och dess utövare. Han menar att de prostituerade inte alls skyddades genom reglementeringen utan att de genom den underkastades stora begränsningar i friheten och att var och en person som skulle bli erbjuden ett sådant skydd skulle betrakta det som ett straff och inte som ett skydd.¹⁴⁰

2.4.1.3 Magnus Möller

Magnus Möller¹⁴¹ var läkare och uttalade sig i betänkandet bland annat ”om prostitutionens stadiga kundkrets”. Förutom den stadiga kundkrets som Möller hänvisade till, fanns den behärskade ynglingen eller mannen som föll för prostitutionen i ett svagt ögonblick. Den stadiga kundkretsen bestod enligt Möller av ogifta män mellan 20 och 30 år och ”rekryterades” ur samhällets alla klasser och yrkesgrupper och grupper som studenter, militärer, tjänstemän och artister nämns. Möller menade att männen kommit i kontakt med prostitution eftersom de under några år ”lefva några år i sus och dus” under vilka de även drack mycket alkohol. Möller beskrev deras kontakt med prostitutionen som präglad av ”skämt och glam”, ”dryckeslag” och ”vild(a) orgie(r)”. Han hänvisade till en klubb som fanns i Stockholm i början av 90-talet ”i hvilken ingen vann tillträde, som ej haft syfilis.” Möller konstaterade att detta var ett utslag av stor cynism, men att klubbens medlemmar varken var råa sällar eller genomfördärfvade vidunder utan ”käck och, trots sitt öfverdådiga lefnadsätt, mycket sympatiska. De ägde en ursprunglig fond av hälsa, kraft och munterhet, som syntes outtömlig.” Möller menade att kvinnornas kunder förvisso spred smitta men lade inga moraliska värderingar i deras handlande och menade att detta var

¹³⁹ Welander s 188.

¹⁴⁰ Welander s 189.

¹⁴¹ Magnus Möller (1857-1912) var överläkare på S:t Görans sjukhus och drev även en privatklinik där han tog emot män som smittats av veneriska sjukdomar. Han var medlem i reglementeringskommittén och argumenterade för systemets bevarande.

ett utslag av brist på allvar och besinning. De mer direkta orsakerna till att männen gick till prostituerade var dels ett uttryck för individuella anlag, dels en bristande uppfostran men menade vidare att den huvudsakliga orsaken var kamraternas gruppträck och alkohol.¹⁴²

2.4.2 En feministisk syn

2.4.2.1 Frida Steenhoff- Den reglementerade prostitutionen ur feministisk synpunkt.

I sin skrift ”Den reglementerade prostitutionen ur feministisk synpunkt” grundade Steenhoff¹⁴³ sin kritik mot reglementeringssystemet på det faktum att männen hade två krav på kvinnan: att hon dels skulle hålla sig till en man och föda barn samt att hon skulle vara tillgänglig för många män och inte föda barn. Steenhoff poängterade att männen inte ville att dessa egenskaper skulle finnas i samma kvinna utan de krävde två sorters kvinnor.¹⁴⁴

Dessa krav, menade hon, slog igenom i reglementeringssystemet på så sätt att staten genom systemet strävade efter att hålla dessa två kvinnokategorier åtskilda. De ”ärbara” kvinnorna, hustrurna, skulle inte behöva bli medvetna om de prostituerades existens och de prostituerade var därför förbjudna att vistas i vissa delar av staden.¹⁴⁵

Hon menade att en kvinna genom inskrivningen låstes fast i en verksamhet som man förebrädde henne för att hon utövade. Inskrivningen medförde stora svårigheter för kvinnan. Hon hade svårt att skaffa sig ett annat arbete, hon var utlämnad till hallickar som tog ockerhyror och var därför tvungen att acceptera fler kunder om dagen, kunder som hon förut avvisat och av vilka hon riskerade att bli illa behandlade och hon riskerade att till slut förlora sin självkänsla.¹⁴⁶

¹⁴² Reglementeringskommitténs betänkande del 4 s. 68f.

¹⁴³ Frida Steenhoff (1865-1945) var feminist och författare. Hon höll ofta föredrag och skrev debattskrifter och hennes åsikter var kontroversiella och väckte ofta livlig debatt. Med hennes skrift ”Feminismens moral” som utkom 1903 introducerades begreppet feminism i svensk samhällsdebatt. Samma år höll hon ett föredrag med samma titel för arbeterskor i Sundsvall i vilket hon argumenterade för kvinnors frigörelse. Carlsson Wetterberg s. 80ff.

¹⁴⁴ Steenhoff s 3.

¹⁴⁵ Steenhoff s 9f.

¹⁴⁶ Steenhoff s 7.

Steenhoff kritiserade Welanders som anklagade de prostituerade kvinnorna för lathet och njutningsbegär. Hon menade att de prostituerade sig på grund av den sociala nöd de befann sig i och att många av dem var utarbetade och mycket fattiga. Hon menade att den fattiga kvinnans enda alternativ var att stjäla för sin överlevnad.¹⁴⁷

Steenhoff anmärkte vidare på de administrativa svårigheterna med att avgöra om en kvinna var prostituerad eller ej och menade att systemet var föremål för ett stort godtycke. Hon vände sig mot den definition på prostitution som innebar att pengar var kvinnans enda motiv- hur var det möjligt att avgöra detta för någon annans räkning? Hon vände sig mot Welanders definition av en prostituerad som en kvinna som gav sig åt flera män om dagen med motiveringen att denna definition borde innebära att en kvinna som hade sexuellt umgänge mer sällan inte borde räknas som prostituerad. Hon påpekade även svårigheten med att definiera omfattningen av den "hufvudsakliga del" i kvinnans försörjning som skulle utgöras av denna otukt för att hon skulle räknas som prostituerad. Det var dessutom möjligt att kvinnan känt tillfällig kärlek för alla män hon hade sexuellt umgänge med och därmed liknade män som umgicks med många kvinnor. Steenhoff undrade retoriskt varför just kvinnan skulle tvingas genomgå "*social vanära, godtycklig polisiär skamkontroll, ja tvångsarbete för samma gärning för hvilken mannen går fri?*"¹⁴⁸

Hon påpekar även att systemet försatte alla kvinnor i osäkerhet och hänvisade till ett fall där en gravid kvinna som, efter att ha antagits vara en prostituerad som befann sig på otillåten plats, togs in i förhör av polisen varvid hennes barn avled i cellen.

Avslutningsvis uppmanade hon sina feministiska medsystrar att protestera mot alla försök att brännmärka kvinnor såsom de enda felande och smittbärande, mot varje åtgärd som tvingade ner kvinnor i elände och mot alla lagar, förordningar och bruk som överlämnade kvinnor i myndigheternas godtycke.¹⁴⁹

2.4.3 En sedlighetsbaserad syn

2.4.3.1 Federationen och sedlighetsdebatten

1878 bildades Federationen som var en svensk gren av "Den brittiska, kontinentala och allmänna Federationen för upphävande av prostitutionen såsom legaliserad eller tolererad prostitution". Federationen kämpade mot reglementeringen med sedlighetsbaserade argument och sade sig stå på en

¹⁴⁷ Steenhoff s. 31.

¹⁴⁸ Steenhoff s.30.

¹⁴⁹ Steenhoff s.39f.

kristen, en moralisk och en filantropisk grund¹⁵⁰ och ansåg systemet förkastligt av moraliska, rättsliga och sanitära skäl.¹⁵¹ Federationen ansåg att reglementeringen var ett felaktigt sätt att komma tillrätta med könssjukdomarna och att det innebar en legitimering av osedlighet från statens sida. Federationen krävde avhållsamhet innan äktenskapet och trohet inom äktenskapet. Under åren 1878- 1905 hade organisationen en egen tidskrift, *Sedlighetsvännen* där man förde debatt om osedligheten i samhället.¹⁵²

Federationens tillkomst och arbete var ett uttryck för det som brukar kallas sedlighetsdebatten som pågick under 1880- talet i Europa. Debatten handlade om sexualmoral, preventivmedel och könsrelationer och ställde det moderna mot konventionerna. Mannens sexualitet stod i centrum och sedlighetsivrarnas sexuella krav riktades mot mannen. Sedlighetsdebatten bedrevs till en stor del i skönlitteraturen och kulturradikala författare och studenter förespråkade en mer öppen syn på sexualitet.¹⁵³

I Sverige utlöstes debatten av författaren Knut Wicksells föredrag ”Vilka äro de allmännaste orsakerna till dryckenskapslasten och hur kunna de undanröjas” i Uppsala år 1880. Tillsammans med författare som August Strindberg och Gustaf af Geijerstam propagerade Wicksell mot den äldre synen på sexuell avhållsamhet som viktig medan andra betonade vikten av sexuell avhållsamhet. Sedlighetsivrarna ville ha en hårdare kontroll av den manliga sexualiteten vad som var fallet i Sverige och uppfattade mannens sexualitet som möjlig att forma medan Strindberg och andra uppfattade mannens sexualdrift som omöjlig att reglera. Försök att styra den skulle få konsekvenser för männen och för samhället i stort. För sedlighetsivrarna var den manliga sexualiteten problematisk och man ansåg att den orsakade oskyldiga och dygdiga kvinnors fall. Överklassens män förförde unga flickor och drog ner dem i prostitutionen och medan samhället inte dömde den man som hade sex med en kvinna före eller utom äktenskapet så föll en stor skam på den ogifta modern.¹⁵⁴

Federationens ordförande lade fram flera motioner i riksdagen och inom föreningen författades två petitioner där man yrkade på reglementeringssystemets avskaffande.

1893 lade Federationens ordförande Hugo Tamm¹⁵⁵ fram en motion i första kammaren om åtgärder till motverkande av osedligheten. Tamm ville ha en skärpning av strafflagen rörande sedlighetsbrotten eftersom han menade att ”*osedlighetens lavaström genomflyter hela samhället och förbränner*

¹⁵⁰ Sedlighetsvännen 1878 no 1 s. 1.

¹⁵¹ Sedlighetsvännen 1902 no 1-3 s. 2ff.

¹⁵² Manns s. 51f.

¹⁵³ Tjeder s. 348.

¹⁵⁴ Tjeder s. 349f.

¹⁵⁵ Hugo Tamm (1840- 1907) var godsägare och moderat konservativ riksdagsman. År 1890 blev han ordförande i Federationen.

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=324208&i_word=hugo%20tamm&i_h_text=1&i_rhpr=hugo%20tamm.

statens och folkets livskraft".¹⁵⁶ Osedlig ungdom lade grunden för samhällets förfall och avspeglades i exempelvis litteraturen, på teaterscenen samt i form av obscena bilder cigarettlådor. Ett annat uttryck för denna osedlighet var reglementeringssystemet som borde avskaffas. I sedlighetens och nykterhetens intresse ansåg Tamm att kvinnor borde förbjudas att servera i kaffestugor och att spridandet av sedlighetsstörande bilder och litteratur borde förbjudas. Detta skulle även gagna kvinnorna själva. Tamms motion föranledde inga åtgärder.¹⁵⁷

1902 ingav Federationen, genom Tamm och dess sekreterare Otto Westerberg, en petition till Överståthållarämbetet där man yrkade på reglementeringssystemets avskaffande.¹⁵⁸ Man menade att av alla de laster som kunde undergräva samhället var osedligheten den allra farligaste. Den hade nästlat sig in överallt och utgjorde en fara för äktenskapet, som var samhällets grundsten. Lösningen på problemet var att höja den allmänna sedliga opinionen, och detta kunde på bästa sätt göras genom att avskaffa reglementeringssystemet.¹⁵⁹

En annan av Federationens ordförande, Paul Waldenström¹⁶⁰ angrep systemets laglighet i flera riksdagsdiskussioner. Han menade att reglementeringssystemet ordnade utförandet av en last som annars var förbjuden och straffbar. Alla andra brottslingar och lösdrivare togs om hand direkt enligt lösdrivarlagen men de prostituerade registrerades och tvångsbesiktigades så att männen tryggt skulle kunna fortsätta besöka dem. Han ansåg detta vara en skymf mot kvinnan som hon inte var värd.¹⁶¹

¹⁵⁶ motion no 15 bihang till riksdagens protokoll 1893 första samlingen avd 2 band 1 s. 16.

¹⁵⁷ motion no 15 bihang till riksdagens protokoll 1893 första samlingen avd 2 band 1 s. 14ff.

¹⁵⁸ Sedlighetsvännen 1902 no 1-3 s 14.

¹⁵⁹ Sedlighetsvännen 1902 no 1-3 s 14ff.

¹⁶⁰ Paul Waldenström (1885- 1905) var lektor och senare missionsföreståndare och var en av den svenska frikyrklighetens främsta ledare. Han var riksdagsman och lade flera motioner om nykterhetsfrågor och kristna frågor.

¹⁶¹ Riksdagens protokoll AK 1888 no 3 s. 8 och no 21 s. 53.

3 Lag 1998: 408 om förbud mot köp av sexuella tjänster

3.1 Samhällskontexten

3.1.1 En sexuell liberalisering

I början av 1970- talet genomgick det svenska samhället en mängd förändringar. Den politiskt radikala vänsterrörelsen dominerade samhällsdebatten och du- reformen var ett uttryck för ett hierarkiskt samhälle på väg mot upplösning. Familjeidealet med kvinnan som hemmafru och mannen som försörjare var inte längre något som var självklart för unga kvinnor. Synen på sexualitet blev mer fri och öppen och i det folkpartistiska sexualpolitiska programmet ”den tysta nöden” från 1966 krävdes forskning, avskaffande av särlagstiftning mot homosexuella samt liberalisering av pornografi- lagar. I början av 1970- talet släpptes pornografin fri och paragrafen om sårande av tukt och sedlighet slopades och sexklubbar blev tillåtna. Ett uttryck för tidsandan var Sexualbrottsutredningen som tillsattes 1971 av justitieminister Lennart Geijer med uppdrag att se över brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott. Enligt Hanna Olsson ökade prostitutionen i omfattning under den här perioden och 500 – 1000 kvinnor befann sig i gatuprostitution i Sverige. Prostitutionen uppmärksammades även i media vilket Olsson menar hade en avgörande roll för det fortsatta uppmärksammandet av frågan. Efter ett tv- program om tonårsprostitution engagerade sig kvinnorörelsen och prostitutionen blev uppmärksammat som ett socialt problem.¹⁶²

Sexliberalismen hade dock sina gränser. När folkpartisten och åklagaren Sten Sjöholm lade fram en motion¹⁶³ där han föreslog inrättandet av statliga bordeller tog hans partikamrater avstånd från honom.¹⁶⁴

¹⁶² Olsson s 54f.

¹⁶³ Motion 1972: 310

¹⁶⁴ Motion 1973: 27

3.1.2 Velfärd och jämställdhet

Under denna period fick den nya kvinnorörelsen sitt genombrott. En av de mest tongivande grupperna var Grupp 8 som bildades 1968. Organisationen bildades då dess medlemmar inte ansåg att kvinnofrågor gavs tillräckligt med uppmärksamhet i de vänsterkretsorna som bildades ur.¹⁶⁵ Grupp 8 gjorde upp med det liberala synsättet och den tro på samarbete mellan könen som tidigare präglade diskussionen. I deras handlingsprogram ställdes krav på kvinnors rätt till förvärvsarbete på samma villkor som män, utbyggnad av daghemmen, fri abort och smärtfri förlossning. Organisationen sade sig vara en socialistisk men partiobunden kvinnoorganisation med syfte att upphäva kapitalismen och kvinnoförtrycket.¹⁶⁶ Grupp 8 låg till stor del bakom de jämställdhetsreformer som genomfördes under 1970-talet.

1970-talet är förmodligen den viktigaste perioden vad gäller reformer på jämställdhetens område i vår historia. Fri abort genomfördes, föräldraförsäkringen byggdes ut och kvinnorepresentationen i riksdagen fördubblades. Även på arbetsmarknaden var förändringarna tydliga. Kvinnorna tog plats på arbetsmarknaden vilket underlättades av daghemsutbyggnaden.¹⁶⁷

Den svenska modellen är ett annat namn för den period från 1960-talet och framåt då den svenska välfärdsstaten var universell och generös. Utmärkande var som tidigare nämnts kvinnors ökade möjligheter på arbetsmarknaden genom föräldraförsäkring och daghemsutbyggnad men även sjukförsäkringen och ATP-systemet som med ett gemensamt namn kallas inkomstersättningsprincipen. Ett annat centralt drag var arbetsmarknadspolitiken med frivilliga överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter.¹⁶⁸

3.1.3 Socialdemokratin och jämställdheten

Under 1980-talet ändrades det politiska klimatet på så sätt att den svenska modellen av många ansågs som överspelad. Starka centrala organisationer på arbetsmarknaden, en stor offentlig sektor och höga skatter ansågs inte längre vara lösningen. 1991 gjorde socialdemokraterna sitt sämsta val sedan 1928 och Sverige fick en borgerlig regering. De förändringar detta val förde med sig var de största sedan det demokratiska genombrottet 1921.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Östberg s. 160.

¹⁶⁶ Isaksson s. 119f.

¹⁶⁷ Östberg s. 161.

¹⁶⁸ Andersson s. 282f.

¹⁶⁹ Hadenius 2002 s. 201f.

Inför och efter valet 1994 var jämställdhet och feminism ett debatterat och prioriterat ämne vilket exempelvis visade sig i statsminister Ingvar Carlssons intresse för jämställdhetsfrågor och hans beslut att låta vice statsminister Mona Sahlin även bli jämställdhetsminister.¹⁷⁰ 1994 tog socialdemokraterna återigen makten efter att ha varit 3 år i opposition. Deras framgångar berodde till stor del på den ekonomiska kris som Sverige befann sig i. De ekonomiska problemen hade blivit alltmer uppenbara i människors vardag och i medierna. Under 1993/1994 hade Sverige en statsskuld på 1 200 miljarder kronor och arbetslösheten hade ökat. Karaktäriserande för regeringsbildningen 1994 var att över hälften av statsråden var kvinnor och att två av dessa, civilminister Marita Ulvskog och jordbruksminister Margareta Winberg var EU –motståndare. De har sedan dess haft en stark jämställdhetspolicy och under dem har kvinnorepresentationen i regering och riksdag vuxit till en av de högsta i världen. Mona Sahlin införde en offensiv inom jämställdhetspolitiken. Hon genomförde den s k mainstreamingstrategin som innebar en omläggning av hela jämställdhetspolitiken. Jämställdhetspolitiken skulle från och med nu inte vara en enskild fråga utan ett perspektiv som skulle appliceras på alla politiska frågor och finnas med på alla nivåer. Ansvar för jämställdheten skulle inte längre ligga på kvinnorna utan genomsyra hela regeringens politik. Varje enskilt departement skulle ansvara för att jämställdhetsperspektivet integrerades i verksamheten.¹⁷¹

3.1.4 Sverige och EU

Under 1980- talet fick EU en ökad betydelse i Europa och frågan om ett medlemskap blev föremål för debatt i Sverige. Många ansåg att Sverige klarade sig bra på egen hand, utan EU, och en ny form av vänstercentrerad nationalism uppstod. I oktober 1990 deklarerade regeringspartiet Socialdemokraterna att det fanns en möjlighet att Sverige skulle komma att ansöka om medlemskap i unionen. Den 12 december röstade riksdagen om att låta regeringen påbörja förhandlingar om medlemskap. Vänsterpartiet och Miljöpartiet röstade emot och majoriteten röstade för och 1991 sände Sverige in en ansökan om svenskt medlemskap i EG.¹⁷² Frågan avgjordes genom en folkomröstning den 13 november 1994. Ja- sidan vann med en knapp majoritet (53% mot 47%). Sverige blev medlem den 1 januari 1995. Den största delen av det politiska etablissemang och näringslivet var för ett EU- medlemskap. Motståndarna betonade ofta att man från svenskt håll skulle vara tvungen att ge upp sin suveränitet. Efter folkomröstningen ansåg Nej- sidan att Ja- sidan representerade eliten och de själva folket och att Ja- sidan fått försprång genom sina röstkampanjer.¹⁷³

¹⁷⁰ Ulmanen s. 97, 107.

¹⁷¹ Ulmanen s. 65f.

¹⁷² Hadenius 1999 s. 145.

¹⁷³ Hadenius 2002 s. 160f.

Inför folkomröstningen konstaterade den borgerliga oppositionen att ett inträde i EU skulle betyda inledningen på en ny era, en era då Sverige skulle göra upp med socialdemokratiska värderingar och äntligen ta del av Europa, att "europisera" Sverige. Socialdemokraterna ville istället "försvenska Europa" och översätta svensk socialdemokratisk politik till Europa.¹⁷⁴

3.1.5 Nej till EG

I del 3 av Nej till EGs skriftserie, Bordell Europa, diskuterade Sven- Erik Månsson¹⁷⁵ och Suzanne Backman¹⁷⁶ effekterna av Sveriges inträde i EU. Författarna var allvarligt oroade av den utveckling på prostitutionens område som de såg på kontinenten i EGs övriga medlemsstater. Enligt dem var sanningen den att den organiserade könshandeln inte bara tolererades utan aktivt främjades i de flesta EG-länderna. De pekade på utvecklingen i Holland där förslag framställdes om att man genom att officiellt erkänna prostitutionen kunde ge de prostituerade kvinnorna fler rättigheter och därigenom motverka de skadeverkningar som följer i dess spår. De befarade att om Sverige öppnade sina gränser skulle det komma att skapas en inkörsport för tredje världens prostituerade, att de skulle komma att sälja sina "*sexuella tjänster, som förespråkarna vill kalla det*" och att invandringen skulle komma att skjuta i höjden.¹⁷⁷

Månsson menade att även om motiveringen till det holländska förslaget var att minska riskerna för de prostituerade ansåg han att "*förslagen överensstämmer påfallande väl med den internationella könshandelsmaffians ekonomiska intressen*".¹⁷⁸

I del 1, Europas mörka hjärta, menade författarna Maria Bergom Larsson¹⁷⁹ och Ingrid Rasch¹⁸⁰ att frågan om Sveriges anslutning till EG var ett led i en manipulation med demokratin som syftade till att sälja ut den svenska neutraliteten.¹⁸¹ Det svenska politiska etablissemanget ansåg att neutralitetspolitiken inte var något värd och drev landet i armarna på den nya supermakten och kärnvapenstormakten Europa.¹⁸²

¹⁷⁴ Stråth s. 176.

¹⁷⁵ Sven- Axel Månsson är professor i socialt arbete vid Göteborgs universitet.

¹⁷⁶ Suzanne Backman är frilansjournalist.

¹⁷⁷ Bordell Europa s. 16.

¹⁷⁸ Bordell Europa s. 19.

¹⁷⁹ Maria Bergom Larsson är litteraturkritiker och författare.

¹⁸⁰ Ingrid Rasch är rektor för Skeppsholmens folkhögskola och aktiv inom flera fredsörelser.

¹⁸¹ Europas mörka hjärta s. 14

¹⁸² Europas mörka hjärta s. 14f.

3.2 Sexköpslagens bakgrund och tillkomst

1993 utsågs justitierådet och tidigare Jämställdhetsombudsman Inga- Britt Thörnell att utreda prostitutionen i 1993 års Prostitutionsutredning. Utredningen färdigställdes 1995 och fick namnet Könshandeln. SOU 1995:15. Tillsammans med betänkandet Kvinnofrid skulle Prostitutionsutredningen sammanställas till en proposition, även denna under namnet Kvinnofrid. Betänkandet Kvinnofrid behandlade frågor som sexuella trakasserier, grov kvinnofridskränkning, könsstympning och annat våld mot kvinnor. Statssekreterare Ingegjerd Sahlström var den som fick ansvar för att, tillsammans med tjänstemän på departementet, sammanställa utredningarna till en riksdagsproposition. Det socialdemokratiska kvinnoförbundet drev kravet på kriminalisering av könsköparna. En av de mest aktiva var juristen Inger Segelström som kom in i riksdagen 1994. Hon hade länge arbetat med frågor om våld mot kvinnor och hade ett förflutet som aktiv i kvinnojourserörelsen. Den socialdemokratiska partiledningen, liksom justitieminister Laila Freivalds, var emot Segelströms förslag. Inför partikongressen i Sundsvall 1997 lämnade det socialdemokratiska kvinnoförbundet in en motion om kriminalisering av köparen och ett intensivt lobbyarbete pågick under kongressveckan.¹⁸³ Det socialdemokratiska kvinnoförbundet vann omröstningen, fortfarande med partiledningen och Freivalds emot sig. Propositionen kunde nu skrivas färdig och presenteras i riksdagen.

3.2.1 SOU 1995:15- könshandeln

3.2.1.1 Utredningens disposition och huvudpunkter

Utredaren gick först igenom prostitutionen i ett historiskt och internationellt perspektiv och därefter gällande svensk rätt på området. Sedan behandlades den heterosexuella könshandelns omfattning och former i Sverige, parterna i könshandeln samt den manliga homosexuella prostitutionen. Därefter behandlades pornografi och prostitution och sambandet dem emellan. Även könshandelns skadeverkningar sociala insatser mot prostitution samt utnyttjande av barn i prostitution diskuterades innan utredarens överväganden och förslag till åtgärder lades fram.

I utredningen användes inte ordet prostitution utan könshandel. Utredaren menade att detta uttryck var mer adekvat då det visade vad det egentligen var frågan om- båda parternas handlande för att tillfredsställa köparens

¹⁸³ Olsson s 66f.

sexualdrift.¹⁸⁴ Enligt utredningen ökade prostitutionen kraftigt under 1980-talet och det tidiga 1990-talet. Antalet invandrarkvinnor samt kvinnor med missbruksproblem och/eller psykiska problem var av större omfattning än tidigare. Man menade att gränsen mellan pornografi och prostitution var på väg att suddas ut genom att könsmarknaden var i ständig förändring. Man konstaterade att prostitutionens omfattning i Sverige var liten i ett internationellt perspektiv. Det totala antalet prostituerade i Sverige uppskattades till omkring 2500. I Holland, vars folkmängd var dubbelt så stor som Sveriges, var antalet ca 20 000. Man konstaterade att den organiserade prostitutionen, som hade samröre med den organiserade brottsligheten, var av liten omfattning i Sverige.¹⁸⁵

3.2.1.2 Kvinnorna- säljarna

Utredningen koncentrerade sig på gatuprostitutionens kvinnor då det var dessa som var mest synliga och som man hade mest kunskap om. I utredningen konstaterades att de flesta av de prostituerade kvinnorna hade fått en dålig start i livet; de var inte sällan barn till missbrukare, de hade kanske blivit sexuellt utnyttjade i barndomen eller inte blivit sedda. Även om kvinnorna i prostitutionen inte var en entydig grupp för de flesta av dem illa av sin verksamhet. Deras uppväxt var ofta präglad av en dålig självbild och de sökte sig därför till fel sällskap. En kvinna introducerades ofta i prostitutionen genom tre faser. I kärleksfasen upplevde hon att hon hade kontroll, hon blir sedd och uppskattade och pengarna flyter in. Därefter kom ångestfasen, hon kände sig smutsig och dämpade kanske sin ångest med droger. Till slut kom likgiltighetsfasen då hon stängde av sitt känsloliv. Vägen tillbaka till ett normalt liv kunde enligt utredaren vara mycket svår.¹⁸⁶

Utredaren menade att sexuella övergrepp i barndomen hörde till de faktorer som kunde vara upphov till de känslomässiga eller sexuella störningar som många prostituerade uppvisade vilket kunde fungera som ett slags inskolning i prostitution. Enligt utredaren lockades många kvinnor in i prostitutionen på gataarbete på sexklubbar eller i pornografin. När hon insåg att hon kunde tjäna snabba pengar och lockades genom förespeglingar av modelljobb eller filmstjärnekarriär hade hon redan vant sig vid miljön i sexindustrin och steget var inte stort till att börja prostituera sig. Många kvinnor kunde inte glädja sig åt pengarna de tjänar utan såg dem som smutsiga pengar.¹⁸⁷

Utredningen konstaterade att ungefär hälften av de gatuprostituerade kvinnorna hade någon form av missbruk och att 40% missbrukade heroin. Sambandet mellan missbruk och prostitution kunde se olika ut. I vissa fall prostituerade kvinnorna sig för att finansiera sitt missbruk, i andra fall

¹⁸⁴ SOU 1995:15 s. 15.

¹⁸⁵ SOU 1995:15 s. 99f.

¹⁸⁶ SOU 1995:15 s. 101ff.

¹⁸⁷ SOU 1995:15 s. 103ff.

missbrukade de för att döva ångesten de fick av prostitutionen. En allt större grupp av de prostituerade kvinnorna hade psykiska problem. Andelen beräknades till 17% i Stockholm.¹⁸⁸

3.2.1.3 Männen- köparna

Enligt utredaren hade den prostituerade kvinnan ända tills utredningens tillsättande stått i fokus fastän köparen som grupp var åtskilligt större än antalet prostituerade. Detta kunde bero på att det var säljaren som exponerades i uppgörelsen mellan de två parterna samt att det var säljarna som skadades mest av prostitutionen. Köparen omtalades dessutom ofta som en vanlig man, en man som vem som helst vilket bidrog till bilden av honom som normal. Utredaren förkastade de biologiska orsakerna till mäns köp av sex och menade att förklaringen istället stod att söka i relationen mellan kvinnor och män och samhällets syn på könsrollerna. Samhället reproducerade en bild av kvinnor och män som olika vilket medförde att männen ofta blev rädda för kvinnor. Kvinnor ställde krav på männen att exempelvis ”hjälpa till” i hemmet men utan att släppa ifrån sig ansvaret. Kvinnan belönade och bestraffade mannen med sex vilket gjorde sex till en eftertraktad vara. Män gick till prostituerade för att slippa tigga och be om sex. Utredaren konstaterade att bilden de prostituerade kvinnorna gav av sina köpare ofta var motsägelsefull. Köparna beskrevs både som osäkra och säkra och som dominanta och passiva. Utredaren hänvisade till en sociologisk undersökning enligt vilken köparna som grupp kunde delas in i två grupper, *traditionalister* och *förlorare*. Till den första gruppen hörde män som höll fast vid föreställningen om mäns dominans över kvinnor men som inte hade möjlighet att omsätta denna föreställning i det verkliga livet. Den andra gruppen bestod av män som fått orealistiska förväntningar på sexualitet på grund av pornografi och andra typer av offentligt exponerad sexualitet. Enligt en annan undersökning kunde männen delas in i fem grupper: *Allkonsumenterna* var även storkonsumenter av pornografi samt gifta eller sambor. De hade ingen negativ självbild och såg sig själva som sexuellt aktiva. *Relationsundvikarna* höll sig aktivt borta från fasta förhållanden. *Kompletteringsköparna* var gifta eller sambor och upplevde att deras sexuella behov inte tillgodosågs av partnern och de köpte därför sex. *Relationssökarna* ville ha en fast relation men hade svårt att upprätthålla en sådan. De hade alla haft dåliga familjerelationer. Slutligen beskrevs *De refuserade* vars enda sexuella kontakter hade varit med prostituerade och besökte prostituerade kvinnor i väntan på ”den rätta”.¹⁸⁹

3.2.1.4 Prostitutionens skadeverkningar

I utredningen konstaterades att prostitutionen hade skadeverkningar inte bara för kvinnorna utan även för köparna samt för samhället i stort.

¹⁸⁸ SOU 1995:15 s. 107f.

¹⁸⁹ SOU 1995:15 s. 110ff.

Utredaren menade att prostitutionen fördjupade den prostituerades låga värdering av sig själv och att detta ledde till svåra känslomässiga och sociala skador. Kvinnorna lärde sig att stänga av sina känslor för att undvika att känna något under akten. De använde även försvarsmekanismer som att berusa sig med sprit eller droger, inte låta sig kyssas eller undvika kunder som de skulle kunna tycka om. De fick svårigheter att knäppa på känslolivet och fick en känsla av att vara "stämplade" vilket resulterade i att många kvinnor isolerade sig och att de blev misstänksamma. Många kvinnor hamnade i djup kris efter att ha lämnat prostitutionen. Kvinnorna led även av en allmän fysisk ohälsa. Många hade underlivsbesvär eller hade genomgått många missfall eller aborter.¹⁹⁰ En stor andel av de prostituerade kvinnorna missbrukade narkotika. Prostitutionen var deras sätt att finansiera missbruket. Andra dövade sina känslor med hjälp av narkotika. Kvinnorna utsattes inte sällan för misshandel och våldtäkt vilket var en följd av att vissa kunder ansåg att de kunde behandla kvinnan hur som helst eftersom de betalade. Många kvinnor såg detta som en naturlig del av det liv de levde och kände sig utsatta och förnedrade. Även aids och andra sjukdomar var konsekvenser av prostitutionen. Eftersom missbrukare löpte större risk att genom delade sprutor smittas med hiv och andras sjukdomar och då män lättare spred smitta än kvinnor löpte kvinnorna större risk att smittas än männen gjorde.¹⁹¹

Utredaren betonade vidare könsköparnas skador. Dessa var inte lika uppenbara som kvinnornas skador men de existerade även om forskningen inte ägnade dem mycket uppmärksamhet. Förutom att det hände att män blev utsatta för våld kunde de även skadas genom att exempelvis skador från övergrepp under barndomen förstärktes och den syn som upplevelsen av prostitutionen innebar på sikt kunde omöjliggöra normala sexuella relationer och ömsesidiga känslor och ömsesidigt ansvarstagande mellan parterna.¹⁹²

Prostitutionen medförde att de boende i område med prostitution stördes, genom besvärande trafik men även genom att kvinnor och barn antastades och kvinnor togs för prostituerade. Det faktum att prostitutionen accepterades och inte var straffbar signalerade även att kvinnor betraktades som en vara som kunde köpas och utnyttjas för sexuella syften, vilket inte var förenligt med den människosyn som bör råda i ett modernt och jämställt samhälle där kvinnor och män har samma människovärde och förtjänar samma respekt. Prostitution påverkar synen på sexualitet i allmänhet då kvinnor behandlas som objekt utan känslor. Prostitution var heller inte förenligt med varje individs självbestämmanderätt.¹⁹³

3.2.1.5 En kriminalisering av prostitutionen

¹⁹⁰ SOU 1995:15 s. 140.

¹⁹¹ SOU 1995:15 s. 141f., s. 145f.

¹⁹² SOU 1995:15 s. 147.

¹⁹³ SOU 1995:15 s. 147ff.

Utredaren ansåg att många av männen troligen behövde någon form av behandling. En förklaring till att männen valde att köpa sex var att de inte fått tillräcklig upplysning om prostitutionens skadeverkningar, att de inte förstod att de använde sin sexualdrift till att skada andra människor och att deras beteende var klandervärt och skadligt för dem själva. Utredaren menade vidare att könsrollerna hade stor betydelse för vår syn på sexualitet och därmed på människors förutsättningar att bli delaktiga i prostitution. Genom att förändra de traditionella könsrollerna där mannen såg sexköp som en reell möjlighet och där kvinnan såg sig själv som sexobjekt kunde prostitutionen minska. Undervisning där tanken att sex är ett uttryck för kärlek och omtanke förmedlades till ungdomar var därför en del i lösningen på problemet. Att män kunde köpa tillträde till kvinnors kön stred mot uppfattningen om alla människors lika värde och att betrakta sex som en vara var inte förenligt med synsättet i ett demokratiskt samhälle.¹⁹⁴

Utredaren menade att det fanns flera tunga argument som talade för en kriminalisering av prostitutionen. En kriminalisering skulle ha en normbildande funktion och klargöra att prostitutionen inte var socialt accepterat utan så förkastlig att staten valt en kriminalisering. Socialvården hävdade att prostitutionen skulle minska med en kriminalisering och polisen menade att de ökade resurser en kriminalisering skulle ge skulle bidra till prostitutionens nedgång. Risken för upptäckt skulle verka starkt avhållande på köparna och ett förbud skulle medföra en ändrad inställning till prostitutionen hos köparna. För kvinnorna skulle ett förbud innebära ett minskat kundunderlag samt ett effektivt medel för att hindra dem från att börja prostituera sig. De skulle lättare kunna lämna prostitutionen och lättare kunna hävda sig mot köpare om de hade en kriminalisering att stödja sig på. En kriminalisering kunde förvisso medföra att prostitutionen gick under jord vilket skulle medföra att det blev svårare att nå de kvinnor som hade behov av social och medicinsk hjälp. Kvinnorna kunde även tveka att söka hjälp om de riskerade att bli lagförda. Det kunde bli svårt att dra en gräns mellan straffbar och icke straffbar gärning. Även bevissvårigheter förväntades uppstå då det kunde antas att ingen av parterna hade något intresse av att avslöja avtal om ersättning för den sexuella tjänsten.¹⁹⁵

En kriminalisering av både köpare och säljare ansågs av utredaren nödvändig för att markera inställningen i frågan och ta ställning mot prostitutionen och var även ett starkt medel för att minska prostitutionen och dess allvarliga skadeverkningar. Statsmakterna hade gjort det klart att man ej accepterade att skada och utnyttja andra för att tillfredsställa sin egen sexualitet. En kriminalisering skulle även utgöra ett stöd för andra länder som vill ta samma steg. Svenska affärsmän och företag skulle på utlandsresor ta avstånd från prostitutionen och därigenom göra klart att prostitution är oförenligt med den svenska kulturen.¹⁹⁶

¹⁹⁴ SOU 1995:15 s. 212ff.

¹⁹⁵ SOU 1995:15 s. 220ff.

¹⁹⁶ SOU 1995: 15 s. 224ff.

Anledningen till att både köpare och säljare borde kriminaliseras var att båda parterna medverkade och att även om kvinnan i högre grad än mannen skadades av prostitutionen så var även han att se som ett offer. Kriminaliseringens syfte var alltså inte att skydda enbart kvinnan. Brottet föreslogs att få rubriken Könshandel eller Grov könshandel. Straffet föreslogs att bli vård och behandling och/eller böter för både köpare och säljare.¹⁹⁷

3.2.2 Proposition 1997/98:55 Kvinnofrid

I propositionen föreslog regeringen att förbud mot att mot ersättning skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse skulle förbjudas genom införandet av en särskild lag om förbud mot köp av sexuella tjänster. Påföljden för brottet skulle vara böter eller fängelse i högst sex månader. Även försök skulle vara straffbart.¹⁹⁸

Regeringens förslag innebar således att betänkandets förslag ändrades. De flesta av remissinstanserna ville avslå utredningens förslag helt. Bland dessa fanns Justitiekanslern, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen, Domstolsverket och Riksåklagaren. Några, exempelvis folkhälsoinstitutet, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige och Fredrika Bremerförbundet, förordade en kriminalisering av köparen. Stiftelsen Kvinnoforum och Polismyndigheten i Stockholm tillstyrkte förslaget att kriminalisera både köpare och säljare.¹⁹⁹

Regeringen motiverade sitt förslag med att prostitutionsutredningens förslag mött en omfattande kritik från i princip samtliga remissinstanser och med hänvisning till att det var köparen som var den svagare parten föreslog man alltså att straffbelägga endast köparen. En kriminalisering av endast köparen skulle även komma att hjälpa de prostituerade kvinnorna att söka hjälp och dessutom markerades samhällets ställning i frågan genom en kriminalisering.²⁰⁰

Regeringen ansåg inte att efterlevnaden skulle bli så svår att kontrollera som tidigare sagts eftersom redan risken för att hamna i en polisutredning skulle verka avskräckande på sexköparna. En kriminalisering skulle även göra det lättare för polisen att ingripa redan på plats genom bl.a. störning av verksamheten. Den sk dolda prostitutionen skulle komma att minska då seriösa företag skulle få svårt att erbjuda sina kunder en kriminaliserad verksamhet.²⁰¹

¹⁹⁷ SOU 1995: 15 s. 227f.

¹⁹⁸ Prop. 1997/98:55 s. 100.

¹⁹⁹ Prop. 1997/98:55 s. 101.

²⁰⁰ Prop. 1997/98:55 s. 104.

²⁰¹ Prop. 1997/98: 55 s. 105.

Förslaget presenterades vidare som en viktig markering gentemot andra länder i frågan och kunde utgöra ett stöd för grupper i andra länder som försökte motarbeta prostitutionen.²⁰²

De olika partierna formulerade sina åsikter innan justitieutskottet tog sig an frågan. Moderata samlingspartiet var emot kriminalisering eftersom de ställde sig frågande till om en sådan över huvud taget kunde bli effektiv med hänsyn till svårigheterna med att bevisa och kontrollera brott. De påpekade även att stöd till prostituerade kvinnor redan kunde erbjudas genom socialtjänstlagen, LVU och LVM samt att en kriminalisering kunde resultera i att prostitutionen gick under jorden.²⁰³ Vänsterpartiet var för förslaget och betonade lagens normerande verkan.²⁰⁴ Folkpartiet ansåg att en kriminalisering skulle medföra bevis- och gränsdragningsproblem och att nackdelarna med en kriminalisering övervägde, även om det fanns argument för en kriminalisering.²⁰⁵ Kristdemokraterna ansåg att då sexualiteten är ett av kärlekens starkaste uttrycksmedel innebar prostitution en kränkning av människovärdet och sexualiteten. Man ville därför kriminalisera båda parterna.²⁰⁶ Miljöpartiet stödde förslaget vilket även Centerpartiet gjorde.²⁰⁷ Den 27 maj diskuterades frågan i riksdagen, dagen efter voterade man om förslaget och det vann bifall.

3.3 Den samtida debatten

3.3.1 Kritik från juristhåll

Professor Per Ole Träskman tar i sin artikel *Går det att tygla lustan? Om straffbar pornografi, pedofili och prostitution* fasta på det argument för en kriminalisering som fördes fram i betänkandet och i propositionen d v s den normerande verkan som lagen förväntades få. Han beskriver detta som straffrättens instrumentella funktion i syfte att bekräfta en moral, skapa en ny moral eller att ändra människors attityder. Träskman menar att den föreslagna lagen, på samma sätt som lagar på sexualitetens område gjort under hundratals år, speglar sexualmoralen. Enligt Träskman är lagen en reaktion på 1960- och 1970- talens liberalisering och avkriminalisering av frivilliga sexuella handlingar mellan homosexuella vuxna och andra handlingar som tidigare ansetts som brott. Som en reaktion på denna

²⁰² Prop. 1997/98:55 s. 105.

²⁰³ Motion till riksdagen 1997/98 Ju24 av Gun Hellsvik m fl s. 6-7.

²⁰⁴ Motion till riksdagen 1997/98 Ju 28 av Gudrun Schyman m fl s. 44.

²⁰⁵ Motion till riksdagen 1997/98 Ju 27 av Lars Leijonborg m fl s. 20- 21.

²⁰⁶ Motion till riksdagen 1997/98 Ju 31 av Rolf Åbjörnsson m fl s. 61.

²⁰⁷ Motion till riksdagen 1997/98 Ju 32 av Birger Schlaug m fl s. 66. , Motion till riksdagen 1997/98 Ju29 av Ingbritt Irhammar m fl. s 49.

liberalisering har ett moraliskt tomrum uppstått och den sexuella frigörelsen har utvecklats till en ny form för auktoritär reglering av människors beteende. Det normala är lika med det som är statistiskt vanligast. Den sexuella liberalisering som fortsatte efter 1960 och 1970- talet ses som ett moraliskt förfall som måste stoppas.²⁰⁸

Träskman anser att en kriminalisering inte kan göras rationellt och rättssäkert då prostitution som fenomen är väldigt svår att definiera. Prostitutionshandlingar bestäms nämligen av fem vaga kriterier: prostitutionshandlingen är *kommersiell*. Detta kommersiella inslag är svårt att avgränsa då gåvor ingår i de flesta förhållanden, sexuella eller inte. Kriteriet *promiskuitet* resulterar i att ett förhållande i vilket en kvinna som säljer sig till en man i taget inte betecknas som prostitution men ett förhållande där en kvinna säljer sig till flera män under samma period inte gör det. Det tredje kriteriet, *valet av partner sker uteslutande på ekonomiska grunder* är inte heller det tillräckligt klart eftersom många prostituerade väljer kunder på andra grunder än de ekonomiska. Inte är heller alla sexuella relationer *tillfälliga och kortvariga* eftersom många prostituerade har stamkunder. Inte heller är kriteriet *alla sexuella förbindelser emotionellt likgiltiga* relevant eftersom det händer även utanför prostitutionen att sexuella förbindelser präglas av emotionell likgiltighet.²⁰⁹

I sin artikel I sin artikel *Sexköpslagen- till skydd av vad?* kritiserar författarna Claes Lernestedt, docent och lektor i straffrätt, och Kai Hamdorf, doktor i straffrätt, sexköpslagen. Deras kritik har sin grund i det faktum att ny lagstiftning måste uppfylla starka krav på berättigande för att förhindra överkriminalisering och straffrättslig inflation samt att lagstiftning bör användas som en sista utväg för att komma tillrätta med ett problem. En viktig del i en lags berättigande består i att ha ett tydligt och skyddsvärt skyddssyfte. Författarna försöker med anledning av vikten att ha ett skyddssyfte söka utröna vilket detta i lagen ifråga är.

Författarna menar att lagen har ett oklart skyddsintresse samt att lagen markerar ett moraliskt avstånd gentemot den som köper sex utan intresse av om lagen kan påverka verkligheten. De konstaterar att lagens skyddsintresse inte syftar till att skydda den enskilde prostituerade utan till att skydda ett allmänt intresse, som ”den goda sexualiteten” eller ”jämligheten mellan könen”. De prostituerades svåra situation består, trots eller på grund av den offerroll som lagstiftaren gett dem, samtidigt som köparna klandras, vilket de dock gjorde även före lagens tillkomst.²¹⁰

Författarna frågar retoriskt om det alltid är så att en prostituerad kvinnas självbestämmanderätt kränks när hon säljer en sexuell tjänst. Det är utredarens åsikt att det förhåller sig på detta viset vilket framgår av att man i

²⁰⁸ Träskman s. 354f.

²⁰⁹ Träskman s. 359f.

²¹⁰ Lernestedt och Hamdorf s. 847.

utredningen talar om att prostitution är oförenlig med individens rätt att fritt bestämma över sig själv.²¹¹

Den frihet som det talas om i utredningen är inte säljarens och köparens rätt mot lagstiftaren utan säljarens rätt gentemot köparen vilket gör att säljaren fräntas friheten att sälja sex. Då lagstiftaren bland alla icke- sexuella skäl till att ha sex sanktionerar just ekonomiska skäl förbjuder lagstiftaren köpare och säljare att använda sex som ett medel istället för ett mål.

Författarna menar att det ”samhälleliga intresse” som ligger bakom lagstiftningen är ett luftargument som endast finns till på grund av bristen på övriga argument. Eftersom alla brott i sista hand är brott mot samhället blir det viktiga i sammanhanget att förklara varför brott mot samhället föreligger, vilket enligt författarna inte har gjorts på ett tillfredsställande sätt.²¹²

Vidare menar de att lagen ger innebär en ny tolkning av effektivitetskravet. Den effektivitet som lagstiftaren menar att lagen uppfyller innebär endast att lagstiftaren markerar sin ställning och ger ett moraliskt facit om vilken sexualitet som är accepterad och vilken som inte är det. Det finns alltså ingen reell vilja att ändra verkligheten utan att på lång sikt ändra befolkningens moralbild.²¹³

Lagstiftningen innebär även att alla prostituerade ses som offer vilket enligt författarna leder till att man hamnar i ett resonemang om den goda sexualiteten.²¹⁴

3.3.2 Sexsäljarnas intressen förbigås

Flera forskare och debattörer menar att sexköpslagen inte alls tillkommit i de prostituerades intresse.

Beteendevetaren Louise Persson har undersökt artiklar om prostitution i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet mellan åren 1998 och 2005 och menar att beskrivningarna av sexsäljarna är väldigt stereotypa. De beskrivs som offer och när de kommer till tals placeras de i kategorin ”fri från prostitution” eller ”fast i prostitution”. Hon menade att det i båda tidningarna fanns en ojämn representation av perspektiv och att det fanns en stark tendens att lyfta fram de representanter vars budskap stödde könsmaktsperspektivet och radikalfeministiska analyser av prostitution där de prostituerade utan undantag sågs som offer. I många fall suddades gränserna mellan frivillig och tvångsprostitution ut. Enligt Persson speglade artiklarna en syn på kvinnan där hon omyndigförklarades när hon gjorde val

²¹¹ SOU 1995:15 s. 149.

²¹² Lernestedt och Hamdorf s. 119f.

²¹³ Lernestedt och Hamdorf s. 128.

²¹⁴ Lernestedt och Hamdorf s. 130.

som inte stämde överens med de normer hon enligt samhället borde följa.
215

Petra Östergren tar fasta på att de prostituerade kvinnorna inte har fått komma till tals under lagstiftningsprocessen. Detta har gjort att de känner sig stämplade och föraktade och känner sig stigmatiserade. Flera av de prostituerade hade på olika sätt, genom försök att organisera sig och försöka få bort skamstämpeln från prostitutionen och stödja varandra, försökt förbättra sin och andra prostituerades situation. De har upplevt att de blivit svikna av dem som sagt sig stå på deras sida. Resultatet av att dessa kvinnor inte fått komma till tals menar Östergren har varit att kvinnornas situation försämrats. Lagen gör att den får svårare att arbeta inomhus, annonsera och göra sin arbetssituation värdig och trygg. Eftersom poliser patrullerar deras arbetsplatser är kunderna färre och de som är kvar är de farliga kunderna. Priserna har gått ner och kvinnor som är narkotikaberoende tvingas förhandla bort krav på kondom och acceptera sådant som de tidigare sagt nej till.²¹⁶

Också Träskman menar att man har valt att kriminalisera prostitution för att man velat visa att prostitution inte är förenligt med den svenska kulturen och pekar på problemen med en lagstiftning som endast har ett normerande syfte. I detta fall resulterar detta i att man förbiser prostitutionens kulturella och sociala orsaker och hur de prostituerade kvinnornas situation kan förbättras. Att genom lagstiftning skrämman människor att ändra sitt beteende utan att de förstår vikten av detta samt att lagstifta om ett fenomen som inte går att definiera menar han är ett uttryck för fundamentalism.²¹⁷

²¹⁵ Persson s. 3ff.

²¹⁶ Östergren 2003.

²¹⁷ Träskman s.61.

4 Analys

4.1 Reglementeringssystemet

4.1.1 Reglementeringssystemets syfte

Det främsta syftet med införandet med reglementeringssystemet var alltså att hindra spridningen av könssjukdomarna. Ett andra syfte, inte lika klart uttalat, var att administrera en kommunal prostitution som ett sätt att tillhandahålla friska kvinnor till män som ville få sina sexuella behov tillfredsställda..

Skyddssyftet med systemet var att skydda de prostituerades kunder och deras familjer från smitta. Att männen kunde vara delaktiga i smittspridningen diskuterades inte. Detta kan förklara varför systemet inte var effektivt och avskaffades. Reglementeringssystemet var ett medel för statlig kvinnokontroll baserad på ojämlikhet inför lagen, avsaknad av insikt om sociala faktorer samt på tanken att de prostituerade fanns till enbart för männen och skulle hållas åtskilda från de ärbara icke- prostituerade. I det Sverige där reglementeringen infördes sågs prostitution som ett nödvändigt ont och det ansågs vara statens uppgift att administrera den. De prostituerade kvinnorna själva ansågs inte vara skyddsobjekt. Prostitutionen i sig ansågs alltså inte skadlig. De prostituerade ansågs dock som lata, fyllda av sexuell lust och oförmögna att känna skam.

Det faktum att människor flyttade från landsbygden till städerna och till dåliga sociala förhållanden skapade ett utbud av prostituerade. I städer med en hög koncentration av män, som universitetsstäder, industristäder och militärstäder skapade en efterfrågan. I många av de städer där ett reglementeringssystem infördes fanns alltså både en efterfrågan och ett utbud och i kombination med en folkomflyttning kunde smittan spridas.

Systemet var alltså kommunalt, vilket berodde på att kommunerna under den aktuella perioden fått en förnyad roll. Detta berodde i sin tur på att urbanisering, industrialisering och folkomflyttning hade gjort att kyrkan förlorat kontrollen över människors uppträdande och moral och att ansvaret därför föll mer och mer på staten och kommunerna. Anledningen till att läkarna var så inblandade i både införandet och avvecklandet var naturligtvis att systemet tillkom som ett led i bekämpandet av könssjukdomarna. Juristerna lyste dock med sin frånvaro, vilket kan förklaras med att reglementeringssystemet inte var en lag utan en kommunal reglering som tillkom efter beslut av stadsfullmäktige som i Stockholm eller av enskilda tjänstemän som i Malmö.

Reglementeringen sågs som ett led i en utveckling mot modernitet och man ville från svenskt håll följa utvecklingen i andra länder.

En starkt bidragande orsak till att systemet kunde genomföras var det funktionalistiska perspektiv på prostitution som dominerade tidsperioden. Denna syn innebar att prostitutionen i sig inte var något som borde förhindras eller förbjudas. Myndigheterna reagerade inte förrän dess skadeverkningar, i form av ordningsstörande och könssjukdomar, visade sig.

Avsaknaden av det sociala perspektivet på prostitution och på de kvinnor som sålde sexuella tjänster bidrog till att reglementeringssystemet kunde genomföras och bibehållas. Kvinnorna ansågs av förespråkarna för reglementeringssystemet ha ett onormalt sexuellt begär, vara lata och vägra arbeta hederligt för sitt uppehälle. Det var exempelvis omöjligt att en prostituerad kvinna kunde känna samma känsla av skam och obehag under en gynekologisk undersökning som andra kvinnor. Läkaren S. E. Henschen i svenska läkaresällskapet ansåg exempelvis att en kvinna som sålde sexuella tjänster inte förtjänade samhällets aktning.

Ett annat stöd för tesen att det funktionalistiska perspektivet styrde införandet är det faktum att det bara var kvinnor som tvångsbesiktigades. Köparna av sexuella tjänster gick inte utanför de normer som gällde för deras kön och därför blev de heller inte föremål för några tvångsåtgärder trots att deras efterfrågan på sexuella tjänster var en förutsättning för att könssjukdomarna skulle kunna spridas från de prostituerade till köparna själva och vidare till deras fruar och barn. Något som stödjer detta påstående är läkaren Magnus Möllers resonemang om kunderna. Han talar utan fördömande om gruppträck, alkohol och ungdomligt oförstånd och levnadsglädje som orsaker till att män köpte sex. De prostituerade förde däremot ett uppenbart farligt och antisocialt levnadssätt som borde kontrolleras.

De ordningsregler som de prostituerade tvingades följa var ett sätt att skilja de prostituerade kvinnorna från de ärbara, de som följde normerna. Prostitutionen skulle finnas men skulle helst inte märkas. Genom att exempelvis förbjuda de prostituerade att vistas på vissa platser där stadens andra kvinnor brukade vistas riskerade inte de "ärbara" kvinnorna att tas för prostituerade. Ibland skedde det dock ändå att polisen antastade kvinnor som inte var prostituerade: En sådan historia berättas exempelvis av Steenhoff. Reglementeringen hade alltså konsekvenser för inte bara de prostituerade utan för alla kvinnor som rörde sig i staden.

Anledningen till att de prostituerade förbjöds att ha extravaganta kläder på sig var att borgerskapets kvinnor, som klädde sig på detta sätt, inte skulle riskera att förväxlas med prostituerade. De prostituerade fick inte heller i

övrigt dra uppmärksamhet åt sig. Prostitutionen ansågs som ett nödvändigt ont men skulle ske i skymundan.

Det paradoxala med reglementeringssystemet, som var ett uttryck för ett sådant starkt förtryck, infördes under en period då kvinnors krav på medborgerliga rättigheter, såsom myndighet och politisk rösträtt, låg i sin vagga. Samtidigt som kvinnors rättighet ökade inom flera områden så inskränktes hennes rättigheter som medborgare i staden. Reglementeringssystemet var dock långt ifrån okontroversiellt från början, vilket den kritiks som framfördes visar.

4.1.2 Den samtida debatten

Den kritik som framfördes var av flera slag. Den hade sin grund i två stora idéströmningar under perioden, dels feminismen, som ännu låg i sin vagga, dels i den sedlighetsdebatt som präglade tidsperioden.

Dessa idéströmningar representerades å ena sidan av feminister som Frida Steenhoff, J. E. Johansson och Karolina Widerström samt å andra sidan av den sedlighetsivrande organisationen Federationen. Kritiken som framfördes från båda dessa håll var dock i många avseenden likartad. Från båda håll kom kritik mot systemets olaglighet och dubbelmoral. Man vände sig mot det faktum att lösdrivarlagen användes som ett slags disciplinåtgärd. Så länge de prostituerade följde reglementet blev de inte föremål för några åtgärder, men om de bröt mot det kunde de dömas till tvångsarbete. Å ena sidan fördömde staten prostitution, å andra sidan var den tillåten så länge de prostituerade följde reglementeringen. Från båda håll kom även kritik mot att systemet behandlade kvinnor och män olika. Federationen menade att inte bara kvinnorna utan även männen begick felaktiga handlingar och efterlyste sedlighet hos männen. Den feministiska sidan använde sig inte av sedlighetsbaserade argument utan poängterade kvinnans sociala underordning. En del av kritiken bestod alltså av en kritik utifrån ett *feministiskt perspektiv*, emot en *funktionalistisk syn*.

Anledningen till att systemet upphävdes var att det inte ansågs bevisat att det fyllde sitt syfte, vilket alltså var att verka för hindrandet av könssjukdomarnas spridande. Reglementeringskommitténs medlemmar hade nu även den åsikten att systemet var förnedrande och kränkande för de kvinnor som utsattes för det. Som vi har sett ansåg man även att systemet inte hade lagligt stöd då lösdrivarlagen sattes ur spel. Dock ansåg man inom utredningsgruppen att om systemet hade fyllt sitt syfte hade man kunnat diskutera att ha det kvar. Den lag som slutligen antogs var även den en form av tvångslagstiftning men till skillnad från reglementeringssystemet var den könsneutral.

Avskaffandet kan ses som ett led i den utveckling mot individuella rättigheter och ökat statligt ansvar för välfärden som började vinna mark i Sverige och andra länder under samma tid. Allmän och lika rösträtt infördes, arbetare fick ökade rättigheter, Sverige fick en utökad fattigvård etc. Det var helt enkelt omöjligt att ha kvar ett så ojämnt system.

4.2 Sexköpslagen

4.2.1 Kritik mot lagens syfte och följder

Syftet med lagen är att förhindra prostitution, som i sig anses skadlig för både prostitutionens aktörer och för resten av samhället. Lagstiftaren hoppas på en internationell spridning av de värderingar som kommer till uttryck i lagen. Dessa bestämmelser om prostitution har alltså tillkommit till följd av en politisk inställning om att jämställdhet är något som bör främjas och prostitution något som inte bör finnas. Denna politiska målsättning förklarar varför det till största delen var politiker som initierade lagen.

Det finns stöd för Dodilletts, Kulicks och Östergrens påstående att lagen är ett uttryck för den svenska moralen och självuppfattningen och att den tillkommit som en följd av en mångårig feministisk politik. Vi har exempelvis sett hur Grupp 8 under 1970- talet fick gehör för sina krav om ökad barnomsorg och hur föräldraförsäkringen förstärktes under samma period. Vi har även sett Nej till EG- rörelsens rädsla och oro för den nya unionen. I deras skrifter uttrycks en oro för att Sveriges värderingar kommer att gå förlorade.

Som vi har sett är lagens syfte att vara normerande. Genom lagens normativa verkan menar lagstiftaren att prostitutionen kommer att minska och de prostituerade kvinnornas situation kommer då att förbättras.

Att Sverige genom lagstiftningen vill vara ett föredöme för andra länder, även EU, är inget kontroversiellt påstående utan konstateras i utredningen och presenteras som ett skäl för kriminalisering.

Att syftet med lagen är att den ska vara normerande syns tydligt då man inte tillfrågat de prostituerade kvinnorna, d v s de som berörs av lagen, om vad de anser om den. Kvinnorna ses ofta som viljelösa offer utan makt över sin situation. Exempelvis nämns i utredningen att de ofta har en motsägelsefull bild av männen de säljer en sexuell tjänst till. Det underförstådda är att kvinnornas uppfattning om männen inte är trovärdig. Sättet att tala om relationen mellan parterna visar även på att kvinnan anses vara utan

bestämmanderätt över sin kropp. Det talas om utnyttjande och användande av kvinnans kropp.²¹⁸ och inte att hon säljer en tjänst.

Utredningen och propositionen gör en feministisk samhällsanalys när det talas om att anledningarna till prostitutionens existens är att de män som köper sex använder sin sexualitet för att skada kvinnorna och att lösningen för att minska prostitutionen ligger i att förändra könsrollerna och hur samhället ser på kvinnor och män så att kvinnor inte längre ser sig själva som sexobjekt. Kvinnors och mäns agerande styrs av patriarkatet och prostitution kan inte vara ett fritt val då den är en del av ett allmänt förtryck mot kvinnor i samhället. Utredningens, propositionens och lagens syn på prostitutionen och dess aktörer ger alltså uttryck för vad Järvinen m fl kallar *en feministisk syn* där prostitution inte kan vara något annat än ett uttryck för maktordningen mellan kvinnor och män och måste därför stoppas även om försöken sker på kvinnornas bekostnad.

Flera av kvinnorna själva säger sig vilja ha stöd och hjälp av samhället men att de kan få sådan hjälp på andra sätt exempelvis genom rätten att organisera sig och arbeta för sina rättigheter. Men denna önskan får stå tillbaka för lagens budskap att prostitution inte hör hemma i Sverige.

En stor del av den kritik som framförts mot lagen är just att den är normerande. Vi bör enligt kritikerna omvärdera vår syn på oss själva och inse att det finns fler, kanske bättre sätt att komma tillrätta med prostitutionens skadeverkningar än det sätt vi använder oss av. Vi bör respektera dem som inte säger sig fara illa av prostitutionen och utan moraliserande försöka förbättra situationen för dem som säger sig göra det. Vi ser alltså en *relativistisk* kritik av ett *feministiskt* perspektiv.

²¹⁸ Olsson s. 60f.

5 Slutsats och diskussion

Som vi har sett i analyserna är reglementeringssystemet och lag om förbud mot köp av sexuella tjänster påtagligt olika vad gäller kriminalisering, syfte och kritik.

Syftet med reglementeringens införande var att minska dess skadeverkningar, det vill säga sjukdomar och ordningsproblem, medan syftet med sexköpskriminaliseringen var att minska prostitutionen i sig. Reglementeringssystemet gav alltså i hög grad uttryck för ett funktionalistiskt perspektiv medan sexköpslagen ger uttryck för ett feministiskt perspektiv.

En konsekvens av de skilda syftena är att de aktörer som var inblandade i bestämmelsernas tillkomst och organisation skilde sig. Under reglementeringssystemets period var läkare och polis drivande. Läkarna ville förhindra spridningen av könssjukdomar och polisen ville komma tillrätta med de sociala problem i staden, vilka kom till uttryck ibland annat en öppen prostitution. Under tillkomsten av lag 1998: 55 var dock inga läkare engagerade. Nu var syftet med kontroll av prostitutionen inte relaterad till kontroll av smittospridning utan en kontroll av människors sexualitet och en ambition att förbättra jämställdheten. Dessa syften uppnås med politiska initiativ och följaktligen tillkom sexköpslagen som ett led i ett politiskt arbete.

Då syftet med reglementeringssystemet respektive sexköpslagen var så olika är det en naturlig följd att den kritik som framförts mot de båda systemen skiljer sig åt. Under reglementeringssystemet tid kom kritiken främst från feminister som J E Johansson, Karolina Widerström, Frida Steenhoff och från den sedlighetsförespråkande föreningen Federationen. De två förstnämnda var läkare. Anledningen till att läkare var inblandade i debatten var givetvis att reglementeringen tillkommit som en medicinsk åtgärd. Dock var den feministiska kritiken inte enbart grundad på feministiska argument utan även systemets lagliga grund angreps. Den kritik som framfördes av Steenhoff och gällde problemen att definiera prostitution vilket kunde leda till godtycke delas idag, nästan 100 år senare, av Träskman vad gäller lag om förbud mot köp av sexuella tjänster. Även den sedlighetsbaserade kritiken kan sägas ha en motsvarighet i dagens debatt. Kristdemokraterna var för en kriminalisering av prostitutionen eftersom de ansåg att sex är ett av kärlekens starkaste uttrycksmedel. Detta visar på åsikten att endast den ”goda” sexualiteten bör vara tillåten.

Intressant är att den inställning som den kritik som framfördes mot systemet gav uttryck för skilde sig enormt från den inställning som

förespråkarna gav uttryck för. Skillnaden låg inte bara i systemets effekt på spridningen av könssjukdomar utan även i människosynen. Kritikerna såg den lagliga orättvisan, hur kvinnor som en gång hamnat i prostitutionen hölls kvar där av bestämmelserna och hur prostitutionen berodde på fattigdom och sociala problem. De kritiska rösterna var så höga att reglementeringssystemet till slut avskaffades. Förespråkarna förkastade all kritik på sociala, feministiska och lagliga premisser.

Lag om förbud mot köp av sexuella tjänster syftar däremot inte till att tillhandahålla prostituerade kvinnor utan till att minska prostitutionen. Anledningen till detta är att prostitution är ett uttryck för kvinnors strukturella underordning och ger skadeverkningar för kvinnor, män och för samhället i stort. En följd av denna inställning är att man bör förhindra prostitutionen inte genom att hjälpa de prostituerade på deras egen arena utan att genom förbud minska prostitutionen. Trots att man säger sig vilja minska prostitutionen för kvinnornas skull har ingen av dem blivit tillfrågad om hur de menar att deras situation kan förbättras och när de får komma till tals anses deras åsikter utan värde och substans, exempelvis ses inte deras uppfattning om deras kunder som tillförlitlig. Svenska förespråkare för kriminalisering har inte velat arbeta från de prostituerades nivå för att komma tillrätta med problemen och kvinnor som arbetar med prostitution känner sig förbigångna och svikna av dem som säger sig tillvarata deras rättigheter. Här finner vi en likhet med reglementeringssystemet där de prostituerade inte gavs tillfälle att uttrycka sina åsikter och där lagen syftade till att hålla de ”ärbara” och de ”icke ärbara” kvinnorna åtskilda. I båda systemen är prostitution något skamfyllt. Gayle Rubin benämner detta som horstigma och är alltså en gemensam faktor för de båda regleringarna.

Lagen är unik i sitt slag internationellt sett vilket beror på den särskilda inställning Sverige har i frågan. I andra länder, exempelvis Tyskland, menar man att prostitutionen har skadeverkningar men att dessa kan avhjälpas på andra sätt än genom förbud, exempelvis genom att öka de prostituerade kvinnornas verktyg för att själva förbättra sin situation. Som flera kritiker och historiker har påpekat har svensk politik under senare delen av 1900-talet dominerats av en vänsterorienterad feministisk diskurs som ligger till grund för inställningen att kriminalisering är den enda lösningen.

Den politiska debatten och de politiska normerna ser naturligtvis helt annorlunda ut under sent 1900-tal jämfört med slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal utgick man i den politiska diskursen från kvinnans självklara underordning medan man under senare delen av 1900-talet fokuserar att bryta denna underordning och på att värna alla människors sexuella självbestämmanderätt. Det är nog ingen som protesterar mot dessa nutida syften. Däremot går åsikterna isär om hur detta bäst bör ske.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Stadsfullmäktiges i Malmö protokoll 1874 27:4 nr 55. Stadsfullmäktige i Malmö. Seriesignum A1A, Volym 12.

Liggare över lösaktiga och prostituerade kvinnor. Kriminalpolisen i Malmö. Seriesignum DIV: . Volym 1-3.

Poliskammaren i Malmö: Order 16/1 1905. Signum 1A, Volym 32.

Poliskammaren i Malmö: Order 15/4 1905. Signum B2, Volym 1.

Stockholms stad, kommunstyrelsen: PM 2006 RI (Dnr 023-1484/2006)

Offentligt tryck

Reglementeringskommitténs betänkande angående åtgärder för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarnas spridning, del I- IV med bilagor. Stockholm 1910.

SOU 1995:15: "Könshandeln".

Riksdagens protokoll 1888 AK motion no 3, no 21 och no 88.

Bihang till riksdagens protokoll 1893, motion no 15.

Andra kammarens tillfälliga utskotts 1903, utlåtande no 25.

Riksdagens protokoll 1903 FK no 42.

Riksdagens protokoll 1903 AK no 50.

Riksdagens protokoll 1918 FK del 39.

Motion till riksdagen 1972:310.

Motion till riksdagen 1973:27.

Motion till riksdagen 1997/98 Ju24.

Motion till riksdagen 1997/98 Ju 28.

Motion till riksdagen 1997/98 Ju 27.

Motion till riksdagen 1997/98 Ju 31.

Motion till riksdagen 1997/98 Ju 32.

Motion till riksdagen 1997/98 Ju29.

Kungl. Maj:ts Nåd. Proposition nr 154. med förslag till lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar. Bihang till Riksdagens protokoll 1918 1 saml.

Proposition 1997:98: 55 "Kvinnofrid"

Litteratur

Andersson, Lars: "Sveriges historia under 1800- och 1900- talen", Liber, Stockholm 2003.

Andreen, Andrea: "Karolina Widerström- en levnadsteckning", Sveriges kvinnliga läkares förening, Stockholm 1988.

Gemzöe, Lena: "Feminism", Bilda, Stockholm 2004.

Hadenius, Stig: "Swedish politics during the 20th Century", Svenska institutet, Trelleborg 1999.

Hadenius, Stig: "Svensk politik under 1900- talet- Konflikt och samförstånd", Hjalmarsson & Högberg, Stockholm 2003.

Hansen, Richard: "Malmö polis 1874 ¼ 1949: en minnesskrift vid 70-årsjubiléet", Allhem, Malmö 1949.

Hedenborg, Susanna och Morell, Mats: "Sverige- en social och ekonomisk historia", Studentlitteratur, Lund 2006.

Järvinen, Margareta: "Prostitution i Helsingfors- en studie i kvinnokontroll", Pargas, Åbo 1990.

Lennartsson, Rebecka: "Malaria Urbana- om byråflickan Anna Johannesdotter och prostitutionen i Stockholm kring 1900", Symposium, Eslöv 2001.

Lundberg, Anna: Care and coercion: Medical knowledge, social policy and patients with venereal disease in Sweden 1785- 1903. Report from the demographic database, University of Umeå, Umeå 1999.

Lundquist, Tommie: "Den disciplinerade dubbelmoralen: Studier i den reglementerade prostitutionen i Sverige", Historiska institutionen Göteborgs universitet, Göteborg 1982.

Norborg, Lars- Arne: "Sveriges historia under 1800- och 1900- talen", Almqvist & Wiksell, Stockholm 1993.

Schön, Lennart: "En modern svensk ekonomisk historia- tillväxt och omvandling under två sekel", SNS förlag, Stockholm 2007.

Staf, Nils: "Polisväsendet i Stockholm 1776- 1850", Almqvist & Wiksell, Uppsala 1950.

Svanström, Yvonne: "Offentliga kvinnor, Prostitutionen i Sverige 1812- 1918", Ordfront, Stockholm 2006.

Svanström, Yvonne: "Policing Public Women", Atlas, Stockholm 2000.

Söderlund, Tomas: "Horan och batongen- prostitution och repression i folkhemmet", Gidlund, Stockholm 1992.

Tvåkammarriksdagen 1867- 1970- Ledamöter och valkretsar. Utarbetad av Anders Norberg, Andreas Tjerneld och Björn Asker, Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1992.

Ulmanen, Petra: "(s)veket mot kvinnorna och hur högern stal feminismen", Atlas, Stockholm 1998.

Welander, Edvard, "Blad ur prostitutionsfrågans historia", Geber, Stockholm 1904.

Östergren, Petra: "Porr, horor och feminism", NoK, Stockholm 2006.

Tidskrifter

Dagny 1911

Sedlighetsvännen 1878 no 1.

Sedlighetsvännen 1902 no 1-3.

Artiklar

Bang nr 1 2004. "Inte närmare än såhär, Don Kulick och Ursula Berge diskuterar prostitution"

Christina Carlsson Wetterberg- "Penningen, kärleken och makten. Frida Steenhoffs feministiska alternativ" i Det evigt kvinnliga- en historia om förändring. Red. Ulla Wikander. Värnamo 1994.

Dodillet, Susanne:"Ideologiska förutsättningar för den svenska och den tyska prostitutionslagstiftningen" i Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 4 2006.

Isaksson, Emma: "Med, mot eller utan män? Diskussioner om kvinnokampens former inom Grupp 8" i antologin "Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år", red. Svanström, Yvonne och Östberg, Kjell, Atlas, Stockholm, 2004.

Kulick, Don: "400 000 perversa svenskar" i "Queersverige", red Kulick, Don, NoK, Stockholm 2005.

Kulick, Don: Sex in the new Europe, "The criminalization of clients and Swedish fear of penetration" in Anthropological theory, New York, vol 3 2003

Lernestedt, Carl och Hamdorf, Kai: "Sexköpskriminaliseringen- till skydd av vad?" Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet, Årgång 11 1999-2000 samt Årgång 12 2000- 2001.

Lundberg, Anna: "Medicin och sexualitet i förändring- Svenska läkaresällskapets prostitutionsdebatt 1911- 1912" i Medicinskhistorisk tidskrift, vol 5 nr 1 2001.

Lundberg, Anna: "Inte får jag väl fängelse? En studie av Lex Veneris, dess utformning, praktisering och inverkan på enskilda människors liv 1919-1945". Historisk tidskrift, nr 4 2001.

Manns, Ulla: "Den sanna frigörelsen- Fredrika- Bremer- förbundet 1884-1921". Symposium, Eslöv 1997.

Månsson, Sven- Axel och Backman, Susanne "Bordell Europa", Nej till EGs skriftserie 2. Göteborg. Nej till EG. 1992.

Olsson, Hanna: Från manlig rättighet till lagbrott: "Prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år" i Kvinnovetenskaplig tidskrift 2006 nr 4.

Persson, Louise: "Sexköpslagen och media" 2006.
http://www.louisep.com/rapporter/mediarapport1_2006.pdf

Stråth, Bo: "Neutralitet som självförståelse" i "Den svenska framgångssagan", red Almqvist, Kurt och Glans, Kay, Axel and Margaret Ax: Johnson foundation, Stockholm 2001.

Svanström, Yvonne "Öronen skymta fram. Polisen och kvinnorna i Stockholm under 1800-talet". In Lander, Ingrid et. al (eds.): "Feminiteter, maskuliniteter och kriminalitet". Lund: Studentlitteratur 2003.

Tjeder, David: "Don Juans problematiska manlighet- förföraren och sedlighetsdebatten i svenskt 1800- tal". Historisk tidskrift 120 (2000:3).

Träskman, Ole: "Går det att tygla lustan? Om straffbar pornografi, pedofili och prostitution" i Juridisk tidskrift för Finland, Helsingfors 1998.

Östberg, Kjell: "Först så går det upp...Svensk kvinnorörelse i ett longitudinellt perspektiv" i "Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år", red. Svanström, Yvonne och Östberg, Kjell, Atlas, Stockholm 2004.

Östergren, Petra: "Sexköplagen straffar de prostituerade", Expressen 2003-11-29.

Östergren, Petra: "Regeringens skeva jämställdhet", SvD 2003-07-28.

Examensarbete

Bryngemark, Jesper: "Förbud mot köp av sexuella tjänster- En analys av 1993 års prostitutionsutrednings slutbetänkande." Examensarbete i straffrätt 20 poäng VT 2001.

Westerstrand, Jenny: "En främmande fågel? Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster ur ett feministiskt rättsligt perspektiv." Examensarbete i rättshistoria 20 poäng, VT 2000. Uppsala Universitet.

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin

http://www.ne.se/jsp/appetizer/appetizer_no_access.jsp?i_error=1&t_word=collegium%20medicum&i_redir=/jsp/search/article%2ejsp%3fi_word%3dcollegium%2520medicum%26i_art_id%3d146362 2007-07-17.

http://www.ne.se/jsp/appetizer/appetizer_no_access.jsp?i_error=1&t_word=hugo%20tamm&i_redir=/jsp/search/article%2ejsp%3fi_word%3dhugo%2520tamm%26i_art_id%3d324208%26i_h_text%3d1%26i_rphr%3dhugo%2520tamm 2007-07-17.

http://www.ne.se/jsp/appetizer/appetizer_no_access.jsp?i_error=1&t_word=adolf%20hedin&i_redir=/jsp/search/article%2ejsp%3fi_word%3dadolf%2520hedin%26i_art_id%3d200461 2007-07-17.